

KAPRINAI ISTVÁN ÉS A HUNYADIAK KORÁNAK KUTATÁSA

Források és munkamódszer

KIS IVÁN

RESEARCH OF ISTVÁN KAPRINAI AND THE HUNYADI ERA
Sources and Working Methods

My study focuses on one of the most important figures in 18th-century Jesuit historiography, István Kaprinai, and his work *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae*. First, based on Kaprinai's correspondence with his contemporary colleagues and the prefaces to the two volumes of *Hungaria diplomatica*, I examine how the Jesuit historian formulated the tasks of historiography in his era and what he did to meet these challenges. Then I examine those passages in *Hungaria diplomatica* in which Kaprinai drew chronological conclusions about late medieval Hungarian history with the help of the missiles he had researched and copied. My aim is to show that István Kaprinai played a significant role in the birth of critical historiography.

Keywords: István Kaprinai, jesuits, scholarly correspondence, chronology, historiography

---

A 18. századi jezsuita történetírás egyik kulcsfigurájának számító Kaprinai István (1714–1785) *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae* [Magyarország története oklevelek alapján, Hunyadi Mátyás magyar király korában] című művének alaposabb megismerése, általában Kaprinai munkásságának részletes feltárása a magyarországi historiográfia régi adóssága.¹ A kétkötetes, Hunyadi Mátyás uralkodásának előzményeit és első négy évét tárgyaló munka, befejezetlensége ellenére, fontos állomása annak a folyamatnak, amely a 18. században a kritikai történetírásunk megszületéséhez vezetett. Amellett ugyanis, hogy Kaprinai igyekezett megfelelni a formálódó tudományos történetírás követelményeinek, e fejlődéshez történetírói módszereivel, azaz forráshasználatával, forráskezelésével, érveléstechnikájával, valamint lényeglátó következtetéseivel maga is hozzájárult.

Kis Iván, *pályázati referens, Tempus Közalapítvány, Stipendium Hungaricum.*

- 1 Stephanus Kaprinai: *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae*. I–II. Vindobonae, 1767–1771. (= Hung. Dipl.)

Korábbi írásaimban a *Hungaria diplomatica* nak csak egy-egy részletével foglalkoztam.² Azt mutattam be, hogy miként jelennek meg Kaprinai egyedi történetírói módszerei a *Hungaria diplomatica* azon részeiben, amelyek Cillei Ulrik meggyilkolásáról, Hunyadi László kivégzéséről és Mátyás fogságáról szólnak. Bár a mű e részleteinek elemzése számos következtetésre adott módot Kaprinai történetírásáról, a következő lépésnek már az egész *Hungaria diplomatica* vizsgálatának kell lennie.³

Kaprinai István történetírásának egyik célja a 18. századi kritikai történetírás egyik legfontosabb újítása volt: a magyar történelem kronológiájának kiegészítése és kijavítása. A jezsuiták – Kaprinai is a Jézus Társasága tagja volt – e célkitűzése két másik szemponttal is összefonódott. Egyrészt a korabeli történészek Magyarország egyház-, majd később politikatörténetének újraírását elsősorban addig ismeretlen oklevelek segítségével képelték el. Másrészt az új források felhasználásával a magyar történelem korábbi kútfőit, főként Thuróczy János és Antonio Bonfini műveit szándékoztak korrigálni, továbbá a két kanonizált műben olvasható tévedéseket és mítoszokat kigyomláni. Amint azt az alábbiakban látni fogjuk, Kaprinai István monumentális vállalkozásában mindhárom feladatot egykezett megvalósítani.

Ahhoz, hogy Kaprinai munkásságát értékelni tudjuk, röviden be kell mutatnunk a 18. századi történetírást. Ezután a *Hungaria diplomatica* két kötetének előszavai és Kaprinai levelezése alapján azt vizsgálom, hogy miképpen jelennek meg a 18. századi történetírás szempontjai magánál Kaprinainál. Más szavakkal: hogyan képzelte el Kaprinai István azt a tudományos munkát, amellyel nagyban hozzájárult a honi történetírás fejlődéséhez? Tanulmányom fő részében a *Hungaria diplomatica* első kötetének azon részleteivel foglalkozom, amelyekben Kaprinai érvényesítette az említett három célkitűzést. Azokat a szöveghelyeket vizsgálom meg, ahol az általa felkutatott és lemásolt oklevelek segítségével kronológiai következtetéseket vont le a késő középkori magyar történelemtől.⁴ Kaprinai megállapításainak túlnyomó része az 1456 és 1458 közötti történelmet tárgyalja; csak egy-egy esetben beszélhetünk ennél az időszaknál korábbi vagy későbbi adatokról. A szóban forgó szövegrészeket, időrendben haladva, összesen öt táblázatban szemléltetem.

- 2 Kis Iván: A Cillei-gyilkosság Kaprinai István *Hungaria diplomatica*... című munkájában. Források, munkamódszer, kortársak. *Fons* 31 (2024) 357–384.; Uő: *Kaprinai István Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad... című műve (1767–1771). A szerző forráshasználata és történetírói módszerei*. Bp., 2024. [Szakdolgozat.]
- 3 A *Hungaria Diplomatica* első kötetének általános jellemzőihez lásd: Kis Iván: Kaprinai István *Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae* című műve. A szerző forráshasználata és történetírói módszerei. In: *Sodalitates quondam et nunc - Tudós társaságok egykor és ma*. Szerk. Békés Enikő – Kasza Péter – Molnár Dávid. Szeged, 2025. (Convivia Neolatina Hungarica 6.) 109–116.
- 4 A *Hung. Dipl.* két köteté közül az elsőben olvashatunk tényleges kronológiai következtetéseket Kaprinaitól, a történész ugyanis a második kötetben pusztán az oklevelek közlésére, kritikai jegyzetekkel ellátására, regesztázására, és – jórészt a közölt oklevelek és levelek alapján – a történeti események mechanikus, kronológiai rendű leírására törekedett. Történetírói erényeit, gondolkodásmódját és munkamódszerét az első kötetben csillogtatja meg, és itt tesz újszerű megállapításokat a magyar történelem kronológiájáról. Ezért foglalkozom ebben az írásomban az első kötet részleteivel, a második kötet – nem kevésbé értékes – anyagát más megközelítéssel kell vizsgálni.

Írásomban két irányból közelíték Kaprinai okleveles, kronológiai témájú adataihoz. Egyrészt Kaprinai munkamódszerével foglalkozom: azt vizsgálom, hogy a jezsuita történetész a misszilisek segítségével milyen módon egészítette ki, javította, vagy éppen pontosította más szerzők megállapításait. Másrészt külön felhívom a figyelmet a *Hungaria diplomatica* azon szöveghelyeire, ahol Kaprinai oklevelek alapján más elbeszélő forrásokban és történeti munkákban nem olvasható adatokkal bővítette a magyar történelemről szóló ismereteinket. Mindezzel azt szeretném bizonyítani, hogy Kaprinai István műve két szempontból is értékes: mint tudományos, az elérhető kútfőket hasznosító és elemző monográfia, és mint ma is használható történeti forrásgyűjtemény.

Kaprinai István történeti karaktere

Kaprinai István munkássága szervesen illeszkedik a 18. században megszülető kritikai történetírásunk folyamatába.⁵ Ennek alapja a magyar történelem forrásainak összegyűjtése, rendszerezése és feldolgozása volt. E munka kiindulópontját a korszak két nagy formátumú történetészének felhívása jelentette. Az egyikük a jezsuita Kishevenes Hevenes Gábor SJ, aki 1695 táján tette közzé *Modus materiae conquirendae pro annalibus Ecclesiasticis Regni Hungariae continuandis* [A Magyar Királyság egyháztörténeti évkönyveinek folytatásához szükséges anyag összegyűjtésének módszere] című, forrásgyűjtésre biztató kör-

- 5 A 18. századi magyarországi történetíráshoz lásd Hóman Bálint: Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. [Bp.,] 1920. (A Szent István Akadémia Történelmi-, Jog- és Társadalomtudományi Osztályának Felolvasásai I/5) [Reprint in: uő: *Történetírás és forráskritika*. Szerk. Bárány Attila. Máriabesnyő-Gödöllő, 2003. (Historia Incognita I/6) 333–357.; Hóman Bálint: Kishevenes Hevenes Gábor. A magyar történeti forráskutatás első szervezője. In: *Emlékkönyv Dr. Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére, születésének ötvenedik évfordulóján*. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1925. 453–462. [Reprint: Hóman: *Történetírás*, 319–332.]; Hölvényi György: Hevenes Gábor útmutatásai a történeti forrásanyag gyűjtéséhez. In: *Az egyetemi könyvtár évkönyvei*. 6. [1972.] Szerk. Mátrai László – Tóth András – Vértesy Miklós. Bp., 1973. 147–152.; Hölvényi György: *A magyar jezsuita történetírók és a jezsuita rend*. Bp., 1974. (A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kiadványai 37); Benda Kálmán: A magyar történeti forráskiadás múltja és mai helyzete. I–II. *Levéltári Közlemények* 50 (1979) I. 163–164. [53 (1982) II. 201–205.]; Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Bp., 1980. 144–150., 571–584.; Szelestei N. László: A jezsuiták történeti forrásgyűjtésének kezdetei Magyarországon. *Magyar Könyvszemle* 103 (1987) 161–165.; Uő: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon (1690–1790)*. Bp., 1989.; Soós István: Kishevenes Hevenes Gábor (1656–1715). *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 33 (2006) 1. sz. 5–23.; Szabados György: *A magyar történelem kezdeteiről. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században*. Bp., 2006. 153–221.; Erős Vilmos: A XVI–XVIII. századi történetírás. I–II. *Világosság* 50 (2009) 3. sz. II. 127–137. [Uo. 2. sz. I. 127–137.]; Szabados György: *Jezsuita „sikertörténet” (1644–1811)*. A magyar történettudomány konzervatív megteremtőiről. In: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Szerk. Tóth Gergely. Bp., 2014. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 203–226.; Soós István: *Felzárkózás vagy lemaradás? Történetírás a 18. századi Magyarországon*. In: *Clio inter arma*, 227–252.; Kis: A Cillei-gyilkosság, 360–365. A magyarországi jezsuita történetírói irányzat mintájával szolgált a Jean Bolland (1596–1665) vezette antwerpeni jezsuita iskola (bollandisták). Ehhez lásd Hippolyte Delehaye: *L'œuvre des Bollandistes à travers trois siècles (1615–1915)*. Bruxelles, 1959.; Robert Godding: *Bollandistes, saints et légendes. Quatre siècles de recherche hagiographique, Bruxelles, Société des Bollandistes*. Bruxelles, 2007.; Uő: *De Rosweyde aux Acta Sanctorum. La recherche hagiographique des Bollandistes à travers quatre siècles*. Bruxelles, 2009.; Uő: *Les Jésuites, Histoire et Dictionnaire*. Paris, 2022. 507–508.

levelét.⁶ A 18. századi történetírás másik programadójának a protestáns Bél Mátyást tekinthetjük, aki *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini* [A magyar történelem régi és hiteles írói] című forrásgyűjteményhez írt előszavában a magyar történelem „roncsdarabjainak” felkutatására, és ezek segítségével a magyar történelem újraírására buzdította tudóstársait.⁷ Más történészek – így Timon Sámuel,⁸ Otrokocsi Fóris Ferenc,⁹ Pray György,¹⁰ valamint Katona István¹¹ – mellett Kaprinai maga is hűen követte e felhívásokat, és elszántan gyűjtötte a magyar vonatkozású okleveles és misszilis forrásokat.

Kaprinai István rendezte a Hevenes-i-gyűjteményt, valamint szorgalmasan gyűjtötte és másolta az anyagot a pozsonyi, kassai, szakolcai, bártfai, eperjesi, nagybányai és nagy-szebeni levéltárakban, de kutatott a leleszi levéltárban, járt jezsuita intézményekben és főúri családok archívumaiban is. Írásomban különösen a kassai és a bártfai anyag kap majd nagy hangsúlyt. Összesen 102 kötetnyi anyagot halmozott fel: ezek közül 55-ben találunk mára elveszett vagy lappangó okleveleket.¹² Kaprinai feltett szándéka volt, hogy kéziratgyűjteményének okleveles anyagát kritikai jegyzetekkel ellátva kiadja: ez az *Analecta diplomatum regni Hungariae notis historico-criticis illustrata* [A Magyar Királyság okleveleinek gyűjteménye történeti-kritikai jegyzetekkel ellátva] címet viselte volna.¹³ A vállalkozás egésze sajnos nem valósult meg, egy töredéke azonban igen. Ez pedig írásom témája, a *Hungaria diplomatica* című kétkötetes mű, mely nyomtatott formában tartalmaz komoly mennyiségű, korábban ismeretlen oklevelet és misszilit. Kaprinai tehát, tudóstársaihoz hasonlóan, a forrásgyűjtésen túl megkezdte a munka gyümölcsseinek learatását is: ennek legfontosabb hozadékát pedig a bevezetőben már említett, a magyar történelem kronológiájával kapcsolatos újszerű megállapításai jelentették.

Kaprinai István korán megfogalmazta a korszak történetírásának feladatait. Minderről képet kaphatunk már a *Hungaria diplomatica* első és második kötetéhez tartozó előszavakból is. Ezekben Kaprinai beszámol történetírói elhivatottságáról, céljairól, a *Hungaria diplomatica* elkészüléséhez vezető munkálatokról, elsősorban a források összegyűjtéséről, munkamódszeréről, és a mű anyagának elrendezéséről. A másik olyan forráscsoport,

- 6 Hölvényi: Hevenes-i Gábor útmutatásai, 148. Hevenes-ihez lásd még Hóman: Kissevenes-i Hevenes-i Gábor.
 7 Bél Mátyáshoz lásd Tóth Gergely: A magyar történetírás kritikája és megújításának programja az 1740-es évekből. Bél Mátyás és a *Scriptores rerum Hungaricarum*. *Történelmi Szemle* 55 (2013) 593–617.; Uő: Bél Mátyás, a történész. In: *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon*. Szerk. Békés Enikő – Kasza Péter – Lengyel Réka. Bp., 2015. (Convivia Neolatina Hungarica 1) 157–167.
 8 Benei Bernadett: Non tam stylo, quam veritati studuit. Timon Sámuel új szemléletű forráskritikája az *Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum* c. munkájában. In: *Scientiarum miscellanea. Latin nyelvű tudományos irodalom Magyarországon a 15–18. században*. Szerk. Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor – Molnár Dávid. Bp., 2017. (Convivia Neolatina Hungarica 2) 53–59.
 9 Kosáry: *Művelődés*, 145. Otrokocsihoz lásd még Jarmalov Rezső: Otrokocsi Fóris Ferenc műve a magyar egyháztörténetről. *Fons* 29 (2022) 461–480.; Uő: Otrokocsi Fóris Ferenc *Historia Ecclesiastica Hungarorum* című művének kéziratái és szövegproblémái. In: *A latin nyelv a kora újkori Magyarország és Erdély kultúrájában és művelődésében*. Szeged, 2022. (Convivia Neolatina Hungarica 5) 185–196.
 10 Kosáry: *Művelődés*, 575.; Szabados: *A magyar történelem*, 195.; Tóth Gergely: „Kritikai történetírásunk megalapítója”? *Vizsgálódások Pray György historikus munkássága kapcsán*. [Megjelenés alatt.]
 11 Benda: *A magyar történeti forráskiadás*, I. 163.; Szabados: *A magyar történelem*, 201–202.
 12 Hóman: *Kissevenes-i Hevenes-i Gábor*, 461.
 13 Uo. 462.

amely alkalmas arra, hogy közelebről megismerjük személyiségét, a jezsuita történész kortársaival folytatott levelezése.¹⁴

Kaprinai élénk tudóslevelezést folytatott kora történészeivel és forrásgyűjtőivel. Az egymástól távol élő tudósok már a humanizmus idején is leveleken keresztül tartották a kapcsolatot,¹⁵ ám Magyarországon a 18. századdal köszöntött be a tudományos levelezés klasszikus korszaka.¹⁶ Ezekben a levelekben sokféle téma szóba került, tudományos és tudományszervezési kérdések mellett akár köz-, illetve magánéleti események is felbukkantak.¹⁷ Az egyre professzionálisabb tudományos diskurzusnak Kaprinai István is a részese volt. Az alábbiakban látni fogjuk, miképpen közölte kortársaival a gondolatait: beszámolt nekik saját forrásgyűjtő munkásságáról, és levelezőpartnereivel az őt foglalkoztató tudományos problémákat is megosztotta.

Kaprinai elhivatottsága és elkötelezettsége számos ponton kiviláglik az előszavakból és a levelekből. Első előszavában rögtön leszögezi, hogy már fiatal korától kezdve – egyébként Timon Sámuel biztatására – kitartóan foglalkozott hazánk történelmével.¹⁸ Leveleiben sokszor az *eruditio* kifejezést használja: ezen leginkább hazája, Magyarország kiművelését érti, ezt tartja az egyik legfontosabb feladatnak, és ezt mozdítja elő a történészek tudós hozzáállása, a módszeres kutatás, a forrásismeret, továbbá a magyar történelem forrásainak összegyűjtése és közreadása.¹⁹ Az egyik levelében például örömet fejezi ki és hálás azért, hogy Schmitt Miklós,²⁰ a jeles jezsuita történétíró újra kinyomtattatja egri püspökökről írt művét (*Episcopi Agrienses*), amellyel a fenti célkitűzéshez járul hozzá („pro eruditione Ungariae”).²¹ Egy másik, Dobai Székely Sámuelnek, a neves régiségbúvárnak írt levelében pedig azért sóvárog, hogy bárcsak több, Dobaihoz hasonló művelt, módszer-

14 Dobai Székely Sámuel és Kaprinai István levelezése. S. a. r. M. Horváth Mária. Piliscsaba, 2008. (Pázmány Irodalmi Műhely. Források.) (= Dobai és Kaprinai.) Forrásbázisom másik csoportját Kaprinai István ama levelei jelentik, amelyeket az Egyetemi Könyvtár Kézirattárában őriznek. Ezek címzettjei között számos kortársa, például Schmitt Miklós is felbukkan. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Egyetemi Könyvtár és Levéltár (= ELTE EKL) Tudós levelek.

15 Szelestei: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések*, 7.; Dobai és Kaprinai, 7.

16 Tarnai Andor: Tudóslevelezések a XVII–XVIII. században. In: *A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században*. Szerk. Zombori István. Szeged, 1984. 121.

17 Dobai és Kaprinai, 7.; Szelestei N. László: A 18. századi magyarországi respublica litteraria (tudóslevelezések tükrében). In: *Ünnepi kötet Maróth Miklós hetvenedik születésnapja tiszteletére*. Szerk. Fodor György – Sarbak Gábor. Bp., 2013. 145–152.

18 „... elucubrandis Historiae Hungaricae rebus, perhonorifico certe, ac regno nostro admodum utili studio, in quod iam ineunte aetate, innatos igniculos multum suscitante Samuele Timon [...] ardentissimo semper desiderio ferebar, sum admotus.” Hung. Dipl. I. Praefatio. [2.]

19 Az *eruditus* történetírás kifejezésre lásd Erős: A XVI–XVIII. századi történetírás, I. 115–116.; Tóth: A magyar történetírás kritikája, 616.; Uő: Bél Mátyás, a történész, 164.

20 Személyére és életművére lásd Kosáry: *Művelődés*, 147.; Tóth Gergely: Felekezeti és történelmi emlékezet. A Rákóczi-szabadságharc a 18. századi honi történetírásban. *Történelmi Szemle* 52 (2010) 29.; Szilas László: Schmitth Miklós. In: *Magyar Művelődéstörténeti lexikon*. I–XIV. Főszerk. Kőszeghy Péter. Bp., 2003–2014. X. 258–260.; Mihalik Béla: Jézus Társasága és tudós rendtagjai a 18. századi Magyarországon. In: *250 éves a Demonstratio. Tanulmánykötet Sajnovics János műve megjelenésének 250. évfordulója alkalmából*. Szerk. Terbe Erika – V. Vladár Zsuzsa. Bp., 2021. 83–84.

21 „Intellexi [...] Reverentiam Vestram in recudendis suis Archiepiscopis desudare. Gratulor magnopere hanc pro eruditione Ungariae a Reverentia Vestra operam poni.” ELTE EKL Tudós levelek. 148. f. 1°.

res kutatást folytató férfiút (*eruditus viros*) tudna megszámolni Magyarországon.²² Kaprinai elszántan biztatta is kortársait a tudományos munkára. Dobait például egy alkalommal arra ösztönözte, hogy bővítse Czvittinger Dávid *Specimen Hungariae literatae* című művét, és így tudós művekkel („eruditus operibus”) hagyja hátra nevét az utókorra.²³

Éppen az *eruditio* hiányát látja problémának Kaprinai István akkor, amikor első előszavában a magyarországi diplomatikai forrásanyag összegyűjtésének és ezáltal a haza felemelésének szükségességéről ír.²⁴ Ő maga vállalkozik a feladatra, mivel az akadémiákon való sokévnnyi oktatás után „nyugdíjazták”, és a történetírás felé fordult.²⁵ Előszavaiban és leveleiben számos alkalommal beszél arról, hogy mennyire elszántan gyűjtötte a magyar történelem forrásait. A leghízeltebben ezt a második előszóban fogalmazza meg: mindenfajta, a magyar történelem szempontjából érdekes forrást felkutatott, legyen az egyházi vagy világi, hazai vagy külhoni, császári, királyi, vagy éppen káptalanoktól és konventektől származó – a lelőhelyeket még sorolhatnánk – diploma.²⁶

Kaprinai ugyancsak a második előszóban hosszasan részletezi forrásai körét. Felsorol számos történetíró: például Tomáš Pešina és Bohuslav Balbín cseh, és Jan Długosz lengyel történetírók műveit.²⁷ Kiadott levelezéseket is használt, például Aeneas Silvius Piccolomini 1481-ben, Nürnbergben megjelent leveleit, valamint a Kelcz Imre által publikált Hunyadi Mátyás-leveleket.²⁸ Más szerzők kéziratot is hasznosította: például Cseles Mártonnak a vatikáni levéltárban lemásolt iratait.²⁹ Ezeknél is fontosabbak az általa felkutatott kéziratok, elsősorban oklevelek és levelek, amelyeket kutatómunkája során másolt le, például városi vagy családi levéltárakból. Előbbiek között konkrétan megemlíti azokat a kassai és bártfai levéltárakat, amelyekről később még lesz szó. Kaprinai

- 22 „Utinam lux tandem plenior Hungariae nostrae affulgeret! ut maiori numero Viros istiusmodi eruditos numerare possemus.” *Dobai és Kaprinai*, 18. [2. sz.] Dobaihoz lásd Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Bp., 1891–1914. XIII. 603–604.; Szelestei: *Irodalom- és tudomány-szervezési törekvések*, 86–87.
- 23 „En! et ego promissi fidem solvo, et Czvittingeri Bibliothecam transmittito. Utinam Vir esset, qui illam novis eruditorum nominibus augeret. [...] Chare Amice! Tibi stylus non deest, nec ingenium; fac, ut nuper dixi, cum filios ventris non possis; habeas mentis, idest: eruditus operibus nomen tuum posteritati transmittas.” *Dobai és Kaprinai*, 40. [24. sz.]
- 24 „Cum viderem ad scribendum omne ferme historiae genus nullum praestantius, utilius, imo necessarium magis re diplomatica adjuventum esse; gentem vero nostram isto provehendae patriae eruditionis subsidio etiamnum carere...” *Hung. Dipl. Praefatio I.* [2.]
- 25 „... post exactos complures traditarum in Academiis variarum scientiarum annos scholastica rude donatus [...] elucubrandis Historiae Hungaricae rebus [...] sum admotus.” *Hung. Dipl. Praefatio. I.* Uo.
- 26 „Quare ut datum promissi fidem exsolverem, en do Hungariae diplomaticae temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae partem alteram, complectentem analecta diplomatum, aliorumque documentorum res Hungariae eius temporis illustrantium, seu illa fuerint sacra, seu profana, seu domestica, seu externa, id est, domi, ac foris nata, quorumquaque, id est: pontificum, imperatorum, regum, virorum principum, cardinalium, antistitum, optimatum, capitulorum, conventuum, comitatuuum, civitatum, aliorumque, etiam privatorum, modo ad Hungariam aliqua ratione pertinentia.” *Hung. Dipl. II. Praefatio.* [2.]
- 27 „Multa ex diversis scriptoribus huc inserui [...] ex Marte Moravico Thomae Pessinae: ex epitome rerum Bohemicarum Bohuslai Balbini [...] ex Historia Polonica Joannis Dlugossi...” *Hung. Dipl. II. Praefatio.* [6.]
- 28 „...ex Epistolis Aeneae Silvii impendiis Antonii Koburger Niremburgae [sic!] 1481. impressis [...] ex epistolis Mathiae Corvini ab Emerico Kelcz Societatis nostrae Sacerdote, tacito nomine, Cassoviae editis...” *Hung. Dipl. II. Praefatio.* [6–7.]
- 29 „Prae caeteris autem amplissimam supellectilem praebuerunt collectanea diplomatica MS. quae Martinus Cseles, Societatis nostrae Sacerdos [...] ex tabulario Vaticano congescit.” *Hung. Dipl. II. Praefatio.* [7–8.]

forrásai felsorolásakor nem győzött hálálkodni az őt kutatásában készségesen segítő intézményeknek.³⁰ A jezsuita történész érthető módon elégedett volt gyűjteményével: amint az az egyik, Dobainak írt leveléből kiderül, büszkén mutatta meg például a nála járó, és általa nagyra tartott Cornides Dánielnek numizmatikai és diplomatikai anyagának ritka darabjait.³¹

Kaprinai leveleiben és előszavaiban több ízben említ egészen konkrét forrásokat, amelyek nagy hangsúlyt kaptak kutatásaiban. Erre több, a *Hungaria diplomatica*, illetve a Hunyadi-kor szempontjából érdekes példa hozható. Az egyik az úgynevezett Nyírkállói-kódex, melyet ma már *Magyi János formuláskönyve*ként emlegetnek.³² Ezt eredetiben vagy másolatban már egy 1769-es keltezésű levelében is elkérte Dobaitól,³³ a *Hungaria diplomatica* 1771-ben megjelent második kötetének előszavában pedig már hálálkodik Dobainak a kódex megküldéséért.³⁴ A kódex jelentős mennyiségű, a Mátyás-kor szempontjából értékes forrást tartalmaz, többek között okleveles formulákat is. Úgyszintén a Kaprinai és Dobai között zajló levelezésből értesülünk arról, hogy Dobai elküldte Kaprinainak Hunyadi János egyik, Újlaki Miklóshoz szóló levelét, amelynek témája egy bizonyos győzelem („de quadam victoria”).³⁵ Ugyan nem a Hunyadi-korhoz kapcsolódik, de érdemes megemlíteni azt is, hogy Kaprinai egy Rudolf császár által Báthory Zsigmond részére kibocsátott diplomát is kézhez kapott Dobaitól.³⁶

A források gyűjtése mellett Kaprinai – miként elődei és kortársai is – kulcsfontosságúnak tartotta az anyag publikálását. Ebből a szempontból a legjelentősebb eredménye maga a *Hungaria diplomatica* két kötete, amelyben Kaprinai közreadta az általa összegyűjtött hatalmas forrásanyag egy részét. Kutatásai azonban messze túlmutattak Hunyadi

- 30 „Altero loco recenseri promerentur Cives Cassovienses, Bartfenses, Psonienses, Szakolczenses [...] qui intellecta propositi nostri ratione, obseratos tabulariorum suorum postes promptissime reserarunt.” Hung. Dipl. II. Praefatio. [7.]
- 31 „Danielem Cornides, amicum Tuum [...] accepi omni [...] humanitate [...] Exhibui ei, quidquid rarius vel in numismatis, vel in Manuscriptis vel in libris habui. [...] Expertus sum Virum et suavissimum, et rerum patriarum eruditione egregie praeditum. Utinam plures mihi huiusmodi hospites mitteres!” *Dobai és Kaprinai*, 45. [28. sz.]
- 32 Bónis György: *Magyi János formuláskönyve és a gyakorlati jogtanítás*. In: *Jubileumi tanulmányok a pécsi egyetem történetéből*. Szerk. Csizmadia Andor. Pécs, 1967. A Nyírkállói-kódexhez legújabbban, további irodalommal lásd Dreska Gábor: *A Nyírkállói-kódex kiadatlan szövegeiről*. In: *„Zászló alá magam csaptam fel”*. *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Csikány Tamás dandártábornok tiszteletére*. Szerk. Kis Péter – Petrik Iván – Toldi Lóránt. Bp., 2023. 37–50.
- 33 „Est etiam illic aliqua tui memoria, esset frequentior, si Manuscripto Thomae Nyír-Kallo ad manum esset. Quare te humanissime oro, ut si illud mihi communicare posses, restituam illud certe fideliter, ac cito. Si propediem mitteres, remitterem ad nundinas insequentes. Vel si ipsum autographum tam remote mittere nolles, excerpere aliqua ad rem meam facientia. Ego diplomatarium a tempore interregni prosequar ad annum 1468.” *Dobai és Kaprinai*, 90–91. [57. sz.]
- 34 „Magno mihi etiam adjumento fuit manu exaratus vetus codex Thomae de Nyírkáló temporibus Mathiae Regis coaevus, quam Samuel Székely de Doba, emeritus quondam in legione Szirmajana centurio, Vir amicissimus, communicavit.” Hung. Dipl. II. Praefatio. [7.]
- 35 „Miseras mihi Cassoviam literas Hunyadii ad Nicolaum Ujlakium datas de quadam victoria; has frustra inter chartas meas quaero.” *Dobai és Kaprinai*, 72–73. [48. sz.]
- 36 „Diploma Sigismundi Bathorii, quo eius Principatus a Rudolpho Caesare affirmatum, accepi: optassem, ut Schmittianus literas sigillo (ut ajunt) volante ad me transmisisses, ut missa ad eum diplomata, et ego in mea adversaria inde mittere potuissem.” *Dobai és Kaprinai*, 50. [33. sz.]

Mátyás korán. Az előszavaiból és levelezéséből arról is értesülünk, hogy sokkal nagyobb mennyiségű, korszakban és témában is szélesebb körű anyagot gyűjtött össze, illetve tervezett kiadni élete során. Első előszavában leszögezi: azért döntött úgy, hogy „csak” Hunyadi Mátyás korával foglalkozik, mert híjával van a magyar történelem első évszázadairól szóló forrásoknak.³⁷ Feltett szándéka lehetett tehát a teljes magyar középkori történelem forrásainak közzététele, kritikája. Hozzá kell tenni, hogy e hiány ellenére, főként a második kötetben, az oklevelek lábjegyzeteihez hatalmas mennyiségű, az Árpád-korra vonatkozó forrást, adatot, megjegyzést fűzött. A kora újkor történelme is érdekelte: a második kötet jegyzeteiben ugyancsak találunk 16–17., sőt 18. századi anyagot.³⁸

Hogy mennyire elszántan törekedett Kaprinai arra, hogy művei nyomtatásban is megjelenjenek, kiviláglik levelei azon soraiból, amikor az adott mű megjelenését akadályozókat bírálta. Tegyük hozzá azonnal, az akadályok elsősorban anyagi természetűek voltak, ez pedig szorosán összefüggött az érdeklődő magyarországi közönség hiányával. A jezsuita történész levelezésében két, erre ékes példaként kínálkozó részlet is adódik, ráadásul mindkettő magyar nyelvű szöveget is tartalmaz. Az egyikben, melynek címezteje Kéri Bálint nagyszombati rektor, indulatos hangnemben azt kifogásolja, hogy *Eloquentiae* című műve második kötetének megjelenését a nagyszombati nyomda „gaz sváb” *praefectusa* hátráltatja.³⁹ Egy másik, Schmitth Miklósnak címezett levelében Tolvaj Imre nagyszombati rektorra haragudott, aki tudná ugyan támogatni Kaprinai tudományos tevékenységét, de – természeténél fogva – mégsem teszi.⁴⁰ E részletekből a jezsuita historikus lobbanékony természete is megmutatkozik.

A források gyűjtésével és közzétételével Kaprinai többek között a magyar történelem forrásainak és műveinek, így például Thuróczy, Bonfini, Ransanus, Timon és Pray írásainak kritikájára is törekedett. E célkitűzése is összhangban volt a 18. századi történészek elképzeléseivel. Ahogy az első előszóban fogalmazott, rá kívánt mutatni a különböző korokban keletkezett hazai és külföldi források tévedéseire, kérdéses, illetve homályos szöveghelyeire, és a források hézagainak kiegészítését is tervezte.⁴¹

37 „Viderem autem [...] Hungariam autem diplomaticam, ob ignotos duorum ferme primorum saeculorum hiatus, nescio quando explendos, nondum a periodo prima ordiri posse; in mentem venit hoc ipsum Mathiae de Hunyad regis Hungariae Diplomatarium [...] in lucem dare...” Hung. Dipl. I. Praefatio. [4.]

38 Lásd például a már említett, Báthory Zsigmond részére kiállított oklevelet. Lásd 36. j.

39 „Verum actum egi, profeci nihil, donec R. P. Rector jussu Patris Provincialis ei denunciaret: si opus meum imprimere tardaverit, futurum alium Typographiae Praefectum, qui illius editionem acceleret. Qua re intellecta tandem 15 Martii editio continuari cepta est, nisi rursus sua Hypochondria actus novas moras excogitet. Jaj annak az embernek, kinek véle dolga van! Gaz Sváb a Lélek kurafia!” ELTE EKL Tudós levelek. 146. f. 1^v.

40 „Accipio tantquam eleemosynam, adeo exhaustus sum ut praeter unum septenarium, nihil ad usus meos habeam, et tamen pro redimendis nummis, pro faciendis congiariis, iis, qui operam suam comodant, indigerem. Posset me etiam P. Tolvaj, et R. P. Rector Tyrnaviensis juvare: de tudom a természetét: inkább veszen, hogy sem ád.” ELTE EKL Tudós levelek. 147. f. 1^v.

41 „Sexto: cum multa ex historiis tam exteris, quam domesticis sint repetita; haud tamen sine rerum examine, delectu, crisi; idcirco Historico-Criticum nominavi. Hoc enim specimen consulto ea de causa suscepi, ut principum scriptorum, tam domesticorum, ut Thurocii, Bonfini, Ranzani, Samuelis Timon, Georgii Pray &c. quam exterorum, etiam coaevorum, errores, quos comperi, fideliter retegam, dubia, quod possum, explicem, obscura illustrem, intermissa suppleam; cum omni urbanitate, & calami modestia.” Hung. Dipl. I. Praefatio. [6.]

Az előszavak és a levelezés alapján nemcsak arra következtethetünk, hogy Kaprinai elmerült a Hunyadi-kornál korábbi és későbbi történelemben, hanem arra is, hogy a szűk értelemben vett történelmi kutatások mellett, későbbi kifejezéssel élve, a történelem segédtudományait is művelte. Előszavaiban felsorolja, hogy a *Hungaria diplomatica* lapjain történeti, kronológiai, topográfiai, numizmatikai, diplomatikai, biográfiai, genealógiai, etimológiai és jogi témákban is tesz megjegyzéseket.⁴² Ez a sokoldalúság az *eruditus*, azaz minden forrástípust, sőt, szakirodalmat ismerő és ezeket szigorúan idéző tudós ismérve volt. Az effajta *eruditus* történetírás Kaprinai korának új elvárása volt, melynek szerzőnk kortársai – így Bél és Pray is – igyekeztek megfelelni. A másik fontos ismérve a korszak történetírásának a tudóslevelezés „szintlépése”, ahol már folyamatosan magas szintű szakmai diskurzus folyik, s emellett a felekezeti határok már kevésbé számítanak, nem úgy, mint a század első felében. Kaprinai – amint az levelezéséből látható – része volt ennek a párbeszédnek.

Numizmatikai érdeklődéséről a leveleiben is számot ad. Mind Schmitt Miklósnak, mind Dobai Székely Sámuelnek arról írt, hogy kitartóan gyűjti az érmeket,⁴³ sőt, arról is, hogy I. Géza és I. Béla, valamint Albert király és Mátyás korának érméit keresi.⁴⁴ Schmittnek szóló levelében egy éppen készülő numizmatikai témájú mű tervezett kiadásáról is beszámol.⁴⁵

Archontológiával is foglalkozott. Ismét csak Schmittnek küldött levelében ír arról, hogy a leleszi prépostokról tervez művet közreadni, amely hétszáz oklevél alapján készül.⁴⁶ Ugyanitt említi, hogy a jászói prépostokról is katalógust kíván napvilágra hozni.⁴⁷ Genealógiai munkásságának nyoma maradt abban a Petki grófnak küldött levelében, amelyben a címzett kérésére a Petki családról gyűjtött adatokat foglalja össze.⁴⁸ Az eperjesi

42 „Item in notis multae animadversiones historicae, chronologicae, topographicae, numismatae, diplomaticae, biographicae, et aliquot criticae diffusius tractatae ad rem fortasse haud sunt necessaria; quia tamen eo pertinent, vel sunt rarae, nec cuius passim notae; imo multis scriptoribus in illo scribendi genere admodum utiles futurae; jam jam resecandas consulto, amicorum suasu retinui...” Hung. Dipl. I. Praefatio. [7.]

„Subdo scholia, & et notas varii generis, ut historicas, criticas, diplomaticas, genealogicas, ethymologicas, juridicas, topographicas, biographicas, numismatas etc...” Hung. Dipl. II. Praefatio. [3–4.]

43 „Nummos non paucos collegi ex omni periodo, prima, secunda et tertia: moduli tam parvi, quam mediocris.” ELTE EKL Tudós levelek. 148. f. 1^v.

44 „Quod nummos attinet: gratissimum mihi accideret, si rem meam nummariam sua munificentia lucupletaret, praesertim Gejsae primi et Belae Regum nummis.” *Dobai és Kaprinai*, 18–19. [2. sz.]; „Si habeas nummum aureum Regis Alberti, et Joannis de Hunyad, poteris illos triplu quadruplo pretio vendere.” *Dobai és Kaprinai*, 90–91. [57. sz.]

45 „In meo, quod nunc scribo, opere numismatico voco Collectionem nostram Tyrnaviensem. Nostram: quoniam a me collecta est. Tyrnaviensem, quia assensu Patris Provincialis, jam subscripto, Tyrnaviensi Bibliothecae a me est attributa.” ELTE EKL Tudós levelek. 146. f. 1^v.

46 „En in adnexa charta mitto convocatorias Michaelis Episcopi ad synodum Agriensem. Hanc ego manu mea descripsi ex ipso authentico archivi domestici Lelesziensis, referoque in opere meo, quod de Lelesziensibus Praepositis, ex septingentis documentis literariis, conscripsi diplomate. Unde Reverenda Vestra hoc meum MS citare poterit. Si opus illud lucem videre posset, multa eaque pulcherrima detegerentur, quae nusquam novit Historia.” ELTE EKL Tudós levelek. 146. f. 1^v.

47 „Non ante tamen editurus sum, quam Jaszovienses Praepositos conscripsero, quorum catalogum ex ipsis authenticis documentis jam confeci.” ELTE EKL Tudós levelek. 146. f. 1^v.

48 ELTE EKL Tudós levelek. Petki grófhhoz. [Az anyag rendezése zajlik, a korábbi jelzetet megbontották.]

magisztrátushoz írt levélben még röviden az általa összegyűjtött heraldikai anyagra is utal.⁴⁹ Ami pedig az előszavakban említett kronológiai érdeklődést illeti: ez a téma már átvezet dolgozatom témájához, Kaprinai Istvánnak a magyar történelem kronológiájához tett hozzászólásaihoz, észrevételeihez, és akár újszerű következtetéseihez.

A kifejezetten Kaprinaira jellemző történetírói sajátosságok közül egy még hátravan, ez pedig a jezsuita történészre jellemző rendszerező hajlam. Amint azt az alábbiakban látni fogjuk, Kaprinai a *Hungaria diplomatica* I. kötetében a kronológiai és egyéb problémákat kis fejezetekben, tematikus alapon tárgyalta, túllépve azon az elődeire jellemző módszeren, hogy az eseményeket szigorúan időrendben kell bemutatni. Az, hogy Kaprinai mennyire rendszerközpontúan gondolkodott és dolgozott, az előszavaiból is kiderül. Már az első prólogusban leszögezi, hogy az első kötet anyagát három fő részben tárgyalja. Ezek a Mátyás megválasztását megelőző, az azt kísérő, valamint az azt követő eseményeket foglalják magukban, és a mű központja és csúcspontja maga a Mátyás királlyá választása.⁵⁰

Kaprinai ugyanitt arról is ír, hogy a három könyvet (*liber*) további értekezésekre, fejezetekre és alfejezetekre osztja (*disserationes, capita, paragraphi*). Mint fogalmaz: arra törekedett, hogy e három év történetét úgy foglalja össze a lehető legnagyobb rendben, mintha csak az egyik fejezet a másikkól folyna – s ennél nem is fejezhetne volna ki szebben műve fő célját.⁵¹ Ezen a ponton az is kiderül, hogy Kaprinai a retorikai ismereteit is hasznosította műve rendszerezéséhez.⁵² Ahogy ő fogalmaz, bár szokatlan számára ez az írási stílus, akkor, amikor a retorikát professzorként oktatta, megtanulta, hogy a részekre és alrészekre való felosztásnál semmi sem járul hozzá jobban ahhoz, hogy a mű megérthető, befogadható, megjegyezhető legyen, és ugyanez szükséges a minden mű lelkét jelentő rendhez is.⁵³ Érezhetően tisztában van azzal is, hogy ez a módszer a korábbiakhoz, elődeikhez képest újszerű: zárójeles megjegyzésében arra is utal, hogy mások nem feltétlenül értettek egyet e módszerrel („ita censui [quidquid alii dicant] esse scribendum”).

Kaprinai e módszert követi akkor is, amikor részletesen megindokolja a *Hungaria diplomatica* teljes címének részeit (*Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Pars I. complectens specimen Diplomaticum Historico-Criticum de electione Regis eiusdem* [Magyarország története oklevelek alapján, Hunyadi Mátyás magyar király korában. Az első rész a király megválasztásáról szóló oklevelek történeti-kritikai vizsgálati mód-

49 „Propositum est mihi rem numismaticam, diplomaticam et heraldicam pro bono, et notitia juventutis Hungaricae colligere, ac postea in lucem dare.” ELTE EKL Tudós levelek. Az eperjesi magisztrátushoz. [Az anyag rendezése zajlik, a korábbi jelzetet megbontották.]

50 „... dum cernerem ad cognoscendum, ac rite describendam Mathiae Regis electionem [...] alia rerum adjuncta esse antecedentia, alia comitantia, alii denique consequentia; in tres libros specimen hoc sum dispartitus.” Hung. Dipl. I. Praefatio. [4–5.]

51 „Singulos rursus libros partior in dissertationes; dissertationes autem capita; capita vero in paragraphos secundum schema in operis conspectu propositum, et rerum ordine, ac nexu, ut unum ex altero quasi fluere, ac trium ferme annorum historiam ordinatissime complecti videantur.” Hung. Dipl. I. Praefatio. [5.]

52 Kaprinai István retorikai témájú művet is írt. Lásd Stephanus Kaprinai: *Institutio eloquentiae sacrae speciatim. Usui tironum ex veterum, ac recentiorum paeceptionibus concinnata*. I–II. Cassoviae, 1758–1763.

53 „Fateor insuetum hunc esse scribendi morem; at quoniam annos complures eloquentiam professus, usu didiceram, nihil ad claritatem, soliditatem, memoriae facilitatem, atque ordinem, qui operis cujusvis anima esse solet, magis conferre; quam partitionem, ac subpartitionem; ita censui (quidquid alii dicant) esse scribendum.” Hung. Dipl. I. Praefatio. [5.]

szerének mintáját tartalmazza]). A *Hungaria diplomatica* például azt jelenti, hogy elsősorban a Magyar Királyság történetének okleveleit gyűjtötte össze, a *pars prima* pedig a további tervezett műveire utal.⁵⁴ Ugyanerre láthatunk példát a már említett, Schmitt Miklósnak írt levelében, melyben a *Collectionem nostram Tyrnaviensem* kifejezés részeit magyarázza (*Collectionem nostram* – mert Kaprinai gyűjtötte, *Tyrnaviensem* – mert a nagyszombati könyvtárba került a gyűjtemény).⁵⁵

Az 1456–1458 közötti időszak időrendi vázának megalkotása

Tanulmányomban a *Hungaria diplomatica* első kötetének minden olyan szöveghelyét megvizsgálom, amelyben Kaprinai egy általa lemásolt oklevél segítségével a magyar történelem kronológiájához szól hozzá. Az áttekinthetőség érdekében a szóban forgó adatokat összesen öt csoportra osztottam, mindhez külön táblázatot társítva. Az alábbi, a kronológiai rend alapján megkülönböztetett egységek a következők: Kaprinai 1456 előtti adatai, és az 1456., 1457., valamint az 1458. évre vonatkozó megjegyzései. Az ötödik csoportot ezektől elkülönítve tárgyalom: ebbe olyan, az 1457. évben lezajlott epizódokat soroltam, amelyek csak Kaprinainál – pontosabban egy általa citált oklevélben – találhatók meg. A táblázat első oszlopában a *Hungaria diplomatica* megfelelő oldalszámát, a másodikban az adott esemény témáját, a harmadikban az eseményről beszámoló és Kaprinai által idézett forrásokat, a negyedikben pedig e források adatait láthatjuk.⁵⁶ Az negyedik oszlopban szerepelnek az általa összegyűjtött és lemásolt, és az érveléshez használt misszilikék: ezeket római számmal jelöltem, tartalmi kivonatuk a tanulmány végén, a *Függelék*ben olvashatók. Az ötödik tüntettem fel azt, hogy Kaprinai milyen következtetésekre jutott a felhasznált levelek segítségével. Lássuk elsőként Kaprinainak az 1456-nál korábbi dátumok témájában tett megállapításait.

Az 1. táblázatban a *Hungaria diplomatica* két részletét tüntettem föl. Az egyikben Kaprinai V. László születésének dátumáról, a másikban pedig Hunyadi Mátyás világra jövetelének időpontjáról nyilvánított véleményt. Amellett, hogy Kaprinai ma is elfogadott datálás mellett tette le a voksát, mindkét szöveghely alkalmas arra, hogy megfigyeljük érveléstechnikáját. Ami V. László születését illeti, Kaprinai csak egyféle dátumot talált az általa felhasznált krónikákban, mégpedig az 1440. február 22-i időpontot. Ezt a kassai Szent Erzsébet-templomban található felirat is megerősítette. A történész mégis szüksé-

54 „Primum ajo: Hungaria Diplomatica: quamvis enim Regum, et Regnorum etiam aliorum literas ad historiam nostram pertinentes contineat; quia tamen principe loco Regni nostrí diplomata complectitur; idcirco Hungariam Diplomaticam compellavi [...] Tertio: Pars prima complectens &c. ad discrimen partis alterius analecta Diplomatum, ac literarum complexurae. Hung. Dipl. I. Praefatio. [6.]

55 Lásd 46. j.

56 A szerzőkhöz tartozó lábjegyzetekben a Kaprinai által használt művek azon kiadásait tüntettem fel, amelyekből Kaprinai dolgozott. Az ismertebb művek legújabb kritikai kiadását (valamint a vonatkozó oldal-számokat) is hivatkozom, amennyiben hozzáfértem ezekhez. Nem minden esetben sikerült azonosítani Kaprinai forrásait, vagy azért, mert Kaprinai rövid utalásából (egy-egy kurta címrészletből) nem derül ki, melyik műre utalt, de olyan is előfordul, hogy Kaprinai egyáltalán nem hivatkozta az adott szerzőt, csak a főszövegben utal rá.

gét érezte annak, hogy az adatot két misszilissel támassza alá. Mindkét levélből helyesen szűrte le, hogy a dokumentumok keletkezésekor – 1439. december 7-én, valamint 1440. február 12-én – László még nem született meg.⁵⁷ Ha tehát Kaprinai nem is pontosan a február 22-i dátumot igazolta misszilisei segítségével, közvetett bizonyítékokkal sikeresen szólott hozzá a témához.

Kaprinai állást foglalt Mátyás születési évének kérdésében is. Középkori krónikákat, valamint kora újkori és kortárs műveket szembesített egymással: ezek egy részében az 1443-as, másik részében pedig az 1440-es, illetve 1441-es dátumot találta. A történész ezúttal is két misszilis felhasználásával szállt be a vitába. Az 1443. évet ugyan nem tudta bizonyítani, hitelesen támasztott alá azonban két olyan dátumot, amelyek közvetetten igazolják Mátyás 1443-as születését. Az egyik Mátyás 1490-ben bekövetkezett elhunytja: Beatrix királyné 1490. április 17-én kelt levele egyértelműen utal Mátyás néhány nappal korábbi, április 6-i halálára.⁵⁸ Több, Kaprinai által idézett történétíró, például Bonfini, nemcsak azt írják, hogy Mátyás 1490-ben távozott az élők sorából, hanem azt is, hogy ekkor 47 éves volt. Kaprinai ez utóbbiból kiindulva megállapította: ha Mátyás halálának évéből kivonjuk a leélt 47 évét, akkor születési évként 1443-at kapunk.⁵⁹ A másik, Mátyás születési évét közvetlenül alátámasztó dátum Mátyás 1458-ban történt királlyá választása. E dátum hitelességét Kaprinai egy Szilágyi Mihály által 1458. január 24-én kiadott misszilissel igazolta: a levélben Szilágyi hírt ad Mátyásnak a levél keltének napján történt megválasztásáról.⁶⁰ Egyes szerzők, mint például Piccolomini, illetve Bonfini szerint – aki itt saját magának mondott ellent –, az ifjú király ekkor 17 vagy 18 éves volt. Ha ez valóban így lett volna, akkor Mátyásnak 1440-ben vagy 1441-ben kellett volna világra jönnie. Kaprinai ezen a ponton Ransanusnak adott igazat, aki úgy vélte, Mátyást 15 évesen választották meg.⁶¹ Kaprinai tehát nem az 1458. évi irattal támasztotta alá Mátyás születési évét, de a misszilis fontos kiindulópont volt számára a bizonyításhoz.

Az 1456. esztendő (2. táblázat) eseményei közül elsőként Hunyadi János halálával foglalkozott. Ezúttal egy elbeszélő forrás – Bonfini – és két misszilis dokumentum között kellett döntenie.⁶² Bonfini szeptember 10-re helyezte Hunyadi halálát, a két irat alapján pedig augusztus 11-re tehető a kormányzó elhunytja, Kapisztrán levelében egyértelműen olvasható az augusztus 11-i dátum. A Kaprinai által itt felhasznált levelet V. László adta

57 Az első levélben Erzsébet egyértelműen a közeli jövőben várhatóan bekövetkező szülésről ír: „... idcirco Fidelitatem Vestram rogamus affectuose, ut ad hoc diligenter cooperari velitis, ut nullus actus novus incipiatur, per aliquam festinanciam, que esse possit contra ius nostrum & puerorum nostrorum, sed omnia differantur, quousque omnipotens Deus de lecto presens [lege: praesenti] cui propinqua sumus, salvam nos resurgere concesserit...” Hung. Dipl. 226. A második levélben a szövegkörnyezet utal arra, hogy László még nem született meg. Hung. Dipl. 228–229.

58 „Sciatis itaque, quod sua Majestas feria tertia proxima post Dominicam Palmarum debitum carnis [...] Vienne persolvit.” Hung. Dipl. 11.

59 Kaprinai érvelése itt nem pontos, ugyanis ha Mátyás 47 évesen, 1490. április 6-án halt meg, akkor született 1442. április 7-e és 1443. április 6-a között bármikor.

60 Erre a levél „presenti die” szófordulata utal.

61 Kaprinai szerint Mátyás azért sem lehetett már 17 éves 1458-ban, mert Szilágyi Mihályt öt évre kormányzónak nevezték ki mellé, és ez már nem lett volna indokolt, ha Mátyás valóban ennyi idős lett volna.

62 Ezt a két levelet nem Kaprinai másolta, ezért szerepelnek a táblázat harmadik oszlopában.

ki 1456. szeptember 14-én, Visegrádon. Az a levél alapján biztosra vehető tény, hogy László szeptember 14-én Visegrádon tartózkodott, Kaprinai összevetette azzal a közismert körülménnyel – ami például Thuróczytól is szerepel –, hogy László Hunyadi János halálhíréről értesülve indult el Magyarországra. Ha – Bonfini követve – Hunyadi valóban szeptember 10-én halt volna meg, akkor a halálhírnek mindössze néhány nap alatt el kellett volna jutnia Lászlóhoz, nem is szólva a királynak és kíséretének úti készülődéséről, hogy szeptember 14-én már Visegrádon lehessenek. Nem reális tehát a szeptember 10-i dátum, a kormányzó augusztus 11-én vesztette életét. Kaprinai tehát ezúttal is két dátum között döntött, és ugyan a szeptember 14-i levélből nem következtethető ki Hunyadi halálának pontos dátuma, közvetett érveként mégis jól használható volt.

A *Hungaria diplomatica* következő részében Kaprinai ismét a szeptember 14-i levél segítségével következtet, és ezúttal egy olyan adatot hoz, amelyet a korszak politikai-történeti rekonstrukciójában ma is érdemes figyelembe venni. A téma V. László Hunyadi János halálát követő Magyarországra jövele, és az országon belüli útvonala. Kaprinai Bohuslav Balbín cseh történetírót, továbbá Giovanni da Tagliacozzo levelét is idézi. Pray szerint a király augusztus 26-án indult útnak, a Tagliacozzo-féle levél alapján pedig október 23-a előtt már biztosan Magyarországon tartózkodott.⁶³ Kaprinai a szeptember 14-i levél segítségével bővíti az eseményrekonstrukciót: László 1456. szeptember 14-én Visegrádot is érintette.

Kaprinai ezzel egyrészt hitelt érdemlően cáfolta Balbín adatát, aki szerint László szeptember 29-én Prágában volt: a bő két héttel korábbi visegrádi tartózkodás ezzel összeegyeztethetetlen. Ennél fontosabb azonban, hogy az útvonal történeti rekonstrukciójában egészen Kaprinai műve megszületéséig Visegrád nem szerepelt: ezt egyik ismert, és általa is használt krónika sem említette.

A jezsuita historikus a Cillei-gyilkosság évének kérdéséhez is hozzászólt. Ezúttal is két egymásnak ellentmondó adat között határozott. Késő középkori elbeszélő forrásainak szerint a grófot 1457-ben ölték meg, Timon pedig 1456-ra helyezte az eseményt.⁶⁴ Thuróczy, Bonfini és Ransanus nem pusztán magát a gyilkosságot tették 1457-re, hanem az azt megelőző történéseket, így V. László Magyarországra jövetelének állomásait, budai, futaki, majd nándorfehérvári tartózkodását is. Kaprinai egy 1456. december 9-én, Csanádon kelt levelet idéz, amelyben V. László hivatkozik egy korábbi, Futakon megírt levelére. Mivel a Cillei-gyilkosságot közvetlenül megelőző futaki gyűlés biztosan 1456-ban volt, a gyilkosságnak is ebben az esztendőben kellett megtörténnie. Az, hogy Cilleit 1456-ban ölték meg, mai szemmel nem számít új felfedezésnek. Kaprinai azonban a maga korában az addig hivatkozási alpnak tekintett középkori elbeszélő forrásaink egy súlyos dátumbéli hibáját javította ki, hiszen utóbbiak nem néhány napot vagy hónapot, hanem egy egész esztendőt tévedtek. Ráadásul nem is egy elszigetelt eseményről van szó: a Cillei-gyilkosságot a középkori magyar történelem olyan eseményének lehet tekinteni, amely igen súlyos és fontos következményekkel járt.

63 László király Kapisztrán halála (1456. október 23.) előtt még találkozott vele.

64 Kaprinai igen pozitív jelzők kíséretében emlékezett meg mesteréről: „Bene igitur accuratus, ac diligens Timonius...” Hung. Dipl. 123.

Kaprinai István abban a kérdésben is véleményt nyilvánított, hogy miképpen rekonstruálhatjuk V. László útvonaltát a Cillei-gyilkosságot követően. Kiindulópontként abban a vitában próbált dönteni, hogy Nándorfehérvárról felkerekedve az uralkodó vajon Temesvár vagy Hunyad felé indult-e el. Utóbbit Piccolomini és Pray képviselte, előbbit pedig a legtöbb, Kaprinai által ezúttal pontosan meg nem nevezett forrás. Temesvár olvasható például Thuróczyánál is. Kaprinai Temesvár mellett tette le a voksát, és állítása alátámasztására három olyan levelet is idézett, amelyekkel nem melleleg László útvonaltának részleteit fejtette meg. A levelek pontos témájának itt nincs jelentősége, keltezésük helyének és idejének azonban igen. Az első 1456. november 14-én kelt Nándorfehérváron, a második november 30-án Temesváron, a harmadik pedig december 9-én Csanádon. A dokumentumok alapján világos, hogy László e három időpontban e három helyszínen időzött. Azt Kaprinai más forrásokból biztosan tudta, hogy László végcélja Buda volt, az általa lemasolt iratok alapján azonban sikeresen állapította meg a Nándorfehérvárról Budára tartó útvonalt részleteit.

Kaprinai adatai ezúttal különösen értékesek. Arról, hogy László november 14-én Nándorfehérváron, december 9-én pedig Csanádon tartózkodott, csak a jezsuita történésztől tudunk.

Az első megjegyzés, amelyet Kaprinai az 1457. év kronológiájának témájában tett (3. táblázat), egy, a Cillei-gyilkosság événél látottakhoz hasonló súlyos hiba pontosítása. A történész által feltüntetett források ugyanis ellentmondanak Hunyadi László kivégzésének időpontjában is. Thuróczy és Bonfini szerint az idősebbik Hunyadi fivért 1458-ban végezték ki, más kútfőkben – például Balbinnál – pedig az 1456-os, és – például Ebendorfernél és Timonnál – az 1457-es dátum szerepel. Kaprinai, helyesen, az utóbbiaknak adott igazat, és állítását meggyőzően igazolta két misszilissel. Az első, Piccolomini által 1457. április 7-én írt levélből egyértelmű, hogy a Hunyadi fivérek nem sokkal korábban tartóztatták le Budán,⁶⁵ ez Kaprinai szerint kizárja az 1456-os időpontot. Az 1458-as dátumot egy V. László-féle, április 21-i levél cáfolja: ebben ugyanis a néhai Hunyadi Lászlóról olvashatunk.⁶⁶ Kaprinai tehát itt ismét sikerrel valósította meg a korabeli honi történetírás sokszor hangoztatott törekvését: misszilisek segítségével gyomlálta ki Thuróczy és Bonfini hibáit. Ráadásul ez a pontatlanság ezúttal sem tekinthető apróságnak, hiszen középkori szerzőink egy egész esztendőt tévedtek.

Kaprinai azt is megkísérelte megállapítani, hogy melyik hónapban végezték ki Hunyadi Lászlót. A történész által ismert források alapján ismét két lehetőség merült fel: március és november. Utóbbit csak két, kevésbé ismert szerző képviselte, a legtöbb kútfőben – így Thuróczyánál és Bonfininél is – a márciusi dátum olvasható. Kaprinai a márciusi időpontot három levéllel bizonyította: ezek közül kettő ugyanaz, amelyet a kivégzés évének meghatározásához is felhasznált, a harmadik pedig Hunyadi László 1457. március 4-én kiadott levele. Ez alapján annyi állapítható meg, hogy Hunyadi még életben volt 1457.

65 „Ad hec accedit filiorum olim Gubernatores [sic; recte: Gubernatoris] Hungariae captura, qui per Regem in arce Budensi deprehensi custodiuntur...” Hung. Dipl. 154.

66 „Rumores, quos nonnulli ex familia condam Ladislai filii Johannis Gubernatoris de Hunyad...” Hung. Dipl. 204.

március elején: Kaprinai ezzel kizárta a márciusnál korábbi kivégzés lehetőségét is. A két másik levél közül az április 7-iből, mint láthattuk, kiderül, hogy a levél kelte és Hunyadi letartóztatása időben közel estek egymáshoz, az április 21-i pedig Hunyadira már néhai-ként utal: nem végezheték ki tehát november 23-án. Kaprinai sikeresen erősítette meg a Thuróczyról és Bonfininél szereplő adatot: a kivégzés hónapjának tekintetében tehát nem kellett korrigálni középkori elbeszélő kútfőinket.

Végül a jezsuita historikus véleményt mondott a kivégzés napjának dátumáról is. Az eddigiekhez képest nehezebb problémába ütközött, ugyanis itt nem kettő, hanem egyenesen öt márciusi időpont közül kellett választania: március 10., 16., 17., 21. és 23. között. Kaprinai ezúttal nem vállalkozott arra, hogy egyértelműen döntsön a lehetőségek között, egy részüket azonban kizárta. Ehhez V. László 1457. március 19-én, valamint Piccolomini már említett, április 7-én, Rómában kelt levelét idézte. Utóbbi révén úgy érvelt, hogy mivel Piccolomini már április 7-én tudott a Hunyadi fivérek elfogásáról, elég időnek kellett eltelnie, hogy az információ idejében Rómába érhessen. Ez alapján Kaprinai Thuróczy feljegyzésével szemben Bonfini adata mellett voksolt;⁶⁷ a március 19-i irat segítségével pedig azt állította, hogy László kivégzésének legkésőbb eddig az időpontig meg kellett történnie. A dokumentum ugyanis utal a király megölésére irányuló kísérletekre,⁶⁸ és Kaprinai ebből arra következtetett, hogy a kísérletek mellett már a király elleni összeküvés következtében lezajló kivégzésnek is meg kellett történnie a levél megírásáig. Kaprinai ebben az esetben ugyan nem állt elő pontos megfejtéssel, ám nem tévedett: ma már tudjuk, hogy Hunyadi 1457. március 16-án fejezték le.⁶⁹

A *Hungaria diplomatica* 1457. esztendő tárgyaló szakaszában V. László halálának évéről és napjáról is olvashatunk. Ami az esztendőt illeti, Kaprinai két eshetőségre bukkant forrásaiban: az 1457. és az 1458. év között kellett határoznia. E kihívásnak a megszokott módon sikerrel felelt meg: három misszilis alapján meggyőzően bizonyította, hogy az uralkodó 1457-ben hunyt el. Az első és második levél 1457. december 1-én,⁷⁰ illetve 20-án kelt,⁷¹ és mindkettő visszautalt László halálára: az 1458-as év tehát ezek alapján kizárható. A harmadik dokumentumot maga László király adta ki 1457-ben, és nem lehet vitatkozni Kaprinaival abban, hogy ha László ebben az esztendőben még levelet bocsátott ki, akkor ennél korábban sem halhatott meg. Érdemes itt felhívni a figyelmet arra, hogy ez már a harmadik eset, amikor Kaprinai Thuróczy János és Antonio Bonfini olyan hibáját javítja ki, amelyekben azok egész éveket tévedtek. Mint láthattuk, a Cillei-gyilkosság dátumát 1457-re, Hunyadi László kivégzését 1458-ra tették, és most V. László halálát is a valóságosnál egy évvel későbbre, 1458-ra helyezték. Olybá tűnik tehát, hogy a sokáig hivatkozási alapnak tekintett két, 15. századi elbeszélő forrásunkban nemcsak egy-egy epizód, hanem egy teljes eseménysor csúszott el egy esztendővel – Kaprinai pedig sikerrel állította vissza az 1456–1457. év történéseit a helyes időrendbe.

67 Arról, hogy a többi vonatkozó forrásnak miért nem hitt, lásd Hung. Dipl. 161.

68 „... ac quedam in perniciem capitibus nostri Regii attemptata fuerunt...” Hung. Dipl. 202.

69 Pálosfalvi Tamás: Tettes vagy áldozat? Hunyadi László halála. *Századok* 149 (2015) 439.

70 „Pridem vobis rescripsimus dolorosam mortem Serenissimi Domini nostri Ladislai Regis...” Hung. Dipl. 318.

71 „Calamitatem illum lugubrem, deplorandamque Regis Ladislai mortem, aliorum officio Tue Dignacioni innotuisse autumo.” Hung. Dipl. 214.

Szerzőnk László halálának pontos napjáról is eltérő véleményeket talált forrásaiban: a gyászos eset november 13-án, 21-én, 22-én, vagy pedig 23-án zajlott le. A jezsuita történész itt az előző bekezdésben már említett, Piccolomini-féle, december 20-i levelet aknázza ki, amelyből pontosan megállapítható, hogy az ifjú király november 23-án távozott az élők sorából. Kaprinai ezúttal is helyesen döntött, és ismét egy újonnan felfedezett misszilissel járult hozzá a középkori magyar történelem politikátörténeti rekonstrukciójához.

Az 1458. évre vonatkozó események (4. táblázat) közül Kaprinai érdeklődésének homlokterében Mátyás megválasztása állt. Elsőként annak a gyűlésnek a dátumát állapította meg, amelynek során királlyá választották az ifjabbik Hunyadi fivért. Prayra, Bonfinire és Timonra hivatkozott: Pray szerint a királyválasztó gyűlést 1458. január 1-re hívták össze.⁷² Kaprinai Bonfini és Timon alapján annyit tudott, hogy a gyűlés legkorábbi időpontja február 10-e volt.⁷³ Szerinte Timon magának ellentmondott, midőn azt írta, hogy Mátyást január 24-én jelölték a trónra.⁷⁴ Kaprinai két levélből arra következtetett, hogy a gyűlés 1458. január 1-től 24-ig tartott. Az elsőből az olvasható ki, hogy az összefüggést január 1-re tüzték ki.⁷⁵ Nézetem szerint ebből még nem következik, hogy a gyűlés valóban elkezdődött ekkor, de Kaprinai vélekedése így is megfontolandó.⁷⁶ A másik levélből viszont egyértelmű, hogy Mátyást január 24-én választották meg:⁷⁷ ebben tehát biztosan igaza volt Kaprinainak.

Kaprinai – bár a fentiek alapján ez nem volt kérdés – külön foglalkozott azzal is, hogy melyik évben választották királlyá Mátyást. Három eshetőség merült fel: 1457, 1458 és 1459. A történész két levél felhasználásával ezúttal is jól döntött: 1458-ra helyezte az eseményt. Az egyik dokumentum Szilágyi Mihály már említett, 1458. január 24-én kelt levele: ebből tudjuk, hogy Mátyást ezen a napon választották meg. A másik egy február 3-i misszilis, amely utal arra, hogy Mátyás már Magyarország királya. Ezúttal tehát Kaprinainak nem kellett javítania Thuróczyt. A történész a megválasztás napjára is részletesen kitért. Három dátum, január 22-e és 24-e, valamint február 10-e között döntött: az ese-

72 Pray ugyanazon levél alapján következtet erre, mint Kaprinai (lásd alább).

73 Kaprinai itt az alábbi problémára hívta fel a figyelmet. Bonfini és Timon ugyan nem említik, hogy konkrétan mikor választották királlyá Mátyást, azt viszont igen, hogy Szilágyi Mihály 1458. február 10-én érkezett meg Pestre. Leírja azt is, hogy ezt követően fagyott be a Duna jege, amely a közismert történet szerint hozzájárult Mátyás megválasztásához. Mivel Szilágyi Mihály adta ki azt a levelet Pesten 1458. január 24-én, amely egyértelműen elárulja, hogy Mátyást 1458. január 24-én választották meg (a *praesenti die* szófordulattal él), nem lehetséges, hogy Szilágyi csak február 10-én érkezett meg Pestre. Kaprinai véleménye összességében az, hogy a Bonfininél és Timonnál szereplő február 10-ei dátum helyén valószínűleg január 10-e olvasandó. Ez utóbb már beleillene az eseménysorba. Ebben azonban Kaprinai tévedett, Szilágyi már korábban megérkezett Pestre. Lásd erről Teleki József: *Hunyadiak kora. Oklevéltár. X–XII. Pest, 1853–1857. XII. 20.*

74 Timon bizonyára ugyanazon oklevél alapján következtetett erre, mint Kaprinai, de Timonnak nem volt szokása hivatkozni az általa használt oklevelekre. Lásd utóbbiról Benei: *Non tam stylo*, 58.

75 „... institutum Congregationem Generalem in Civitate Pestensi, ad festum Circumcisionis Domini proxime venturum...” Hung. Dipl. 319.

76 Lásd erről *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája 997–1526. I–II. Főszerk. Weisz Boglárka. Bp., 2023.* (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) II. 487. Eszerint az országgyűlés január 12-e után kezdődött, Rákosmezőn.

77 Az, hogy a levél keltének napján választották meg Mátyást, kiderül a levél „*praesenti die*” szófordulatából. Hung. Dipl. 5.

ményt pedig szintén a január 24-i levél segítségével helyezte ugyanerre a napra. Elsősorban azt kell kiemelni, hogy ismét Bonfini adatát javította levele segítségével. Teleki József szerint ebben a napban Kaprinaitól kezdve állapodtak meg történelemszeink.⁷⁸

Kaprinai a *Hungaria diplomatica* első kötetében 1458 februárjáig jutott el, és két, e hónapban lezajlott történet dátumával foglalkozott. Az egyik a Strážnicénél zajlott, és a Mátyás átadásáról folytatott cseh–magyar tárgyalások időpontja. Az eseményről részletesen beszámol Bonfini, azonban dátumot nem adott meg. Kaprinai ezt pótolta egy Jan Jiskrától származó, 1458. február 3-án kelt levéllel. Az iratból kiderül, hogy a gyűlést február 5-én készültek megtartani.⁷⁹ A történész tehát ezúttal nem források között döntött, és nem is javította egyik kútfő tévedését sem, azonban meghatározta egy ismert epizód pontos idejét.⁸⁰

Kaprinai végezetül Mátyás kiszabadulásának napjához is hozzászólt. Négy forrást tüntetett fel: ezekben a kiszabadulás időpontja tél vége, tavasz eleje, február 8. és február 9. A történész Mátyás 1458. február 16-ai levelével bővíti a téma forrásbázisát. Mivel ebben az uralkodó Bártfa városát kiszabadulásáról tájékoztatta, az eseménynek ennél korábban kellett lezajlania. A misszilissel Kaprinai valójában csak Thuróczy tavaszi dátumát zárta ki, ám ez is becses hozzászólás a kérdéshez.

Kaprinai adatai a Hunyadi László kivégzését követő belviszályról

Tanulmányom utolsó fejezetében Kaprinai azon adataival foglalkozom, amelyek az eddigiekhez képest kivételt jelentenek, értékük azonban bizonyos értelemben a többihez képest kiemelkedő. Ezek esetében ugyanis a jezsuita historikus nem más forrásokból indult ki, hanem misszilisei alapján olyan epizódokkal bővítette a magyar történet vázát, amelyekről egyedül az általa lemásolt levelekből értesülünk (5. táblázat). Összesen öt ilyen, a *Hungaria diplomatica* első kötetében olvasható részletről beszélhetünk: az utolsó táblázatban ezeket szemléltetem. Külön érdekesség, hogy mindegyik a Hunyadi László kivégzését követő magyarországi belviszályokat tárgyalja.

A szóban forgó levelek közül az elsőt V. László bocsátotta ki, mégpedig 1457. március 19-én, melyben egy korábban április 24-ére összehívott országgyűlést április 10-re hozott előre. Erről a tervezett gyűlésről a jelek szerint egyedül ez a Kaprinai által felfedezett, lemásolt és művében közölt misszilis ad hírt. Az országgyűlés végül valószínűleg soha nem valósult meg.⁸¹ A sürgetést a növekvő török fenyegetés és a király megölésére irányuló kísérletek indokolták. Továbbá 1457. április 21-én, valamint augusztus 16-án V. László megparancsolta Kassa városának, hogy nyújtson katonai segítséget a felső részek főkapitányának, Jan Jiskrának. Nem számít újdonságnak, hogy Jiskra V. László szolgálatában

78 Teleki: *Hunyadiak kora*, XII. 31.

79 „... transmitteremus in Straznicz, ubi Dominica proxima, Dominum Mathiam secum habendo ... pro aliquibus certis practicatori tractatibus debent esse constituti.” Hung. Dipl. 427.

80 A szóban forgó epizód kapcsán Kaprinai Istvánt használta fel Fraknói Vilmos a Hunyadi Mátyásról szóló áttekintésében. Lásd Fraknói Vilmos: *Mátyás király. 1440–1490*. Bp., 1890. (Magyar Történeti Életrajzok) 69.

81 Teleki: *Hunyadiak kora*, XI. 521.

e térségben tevékenykedett, a levelek mégis fontos adalékot jelentenek a Hunyadi lefejezését követő harcok történetéhez, különös tekintettel a kassaiak és Jiskra szerepére.

Eddigi ismereteink szerint mindhárom levelet és a bennük olvasható politikatörténeti adalékokat Kaprinai őrizte meg számunkra. Mivel a 15. század politikatörténete jó ideig kevésbé kutatott témának számított, lehetséges, hogy van más forrás is, amely a tervezett országgyűlésről, illetve a kassaiak által Jiskrának nyújtott katonai segítségéről ad hírt. Az azonban bizonyos, hogy Teleki József, a *Hunyadiak* koráról szóló monumentális, többkötetes áttekintésében – amely ma is a legrészletesebb a korszakkal foglalkozó munkák közül –, a szóban forgó epizódoknál Kaprinait hivatkozva, egyértelművé téve, hogy ezek az adatok a jezsuita szerzőtől származnak.⁸² Mátyás-életrajzában szintén Kaprinait – nevezetesen az augusztus 16-i iratot – idézi ennek kapcsán Fraknói Vilmos.⁸³

Különösen fontosnak tartom a táblázat negyedik sorában látható, 1457-ben kelt negyedik levelet. A Kaprinai által közölt levél végén csak az év szerepel, hónap és nap nem. Ebből nemcsak azt tudjuk meg, hogy V. László békét kötött Szilágyi Mihállyal és Szilágyi Erzsébettel, hanem a béke részletes feltételeiről is értesülünk. A békéről ugyan tömören beszámolnak más kútfők is,⁸⁴ ám a békefeltételek csak a Kaprinai által közölt levélben maradtak ránk. Ez a dokumentum és a benne szereplő adat a modern kronológiában is szerepel: innen azt is megtudjuk, hogy az esemény június 13-a előtt zajlott.⁸⁵ Ugyanitt más, ide kapcsolódó oklevelet is találunk. Erről a levélről tehát a korszakkal foglalkozó kutatás nem feledkezett meg, ám figyelemre méltó, hogy Kaprinai fedezte fel a békekötés feltételeit aprólékosan tartalmazó iratot.

A táblázat második sorában található levél kiadója Szilágyi Erzsébet és Mihály, kelte 1457. április 14. Ebből megtudjuk, hogy Erzsébet és Mihály egyezsége lépett Szentmiklósi Pongráccal, aki Jan Jiskra vetélytársa volt Észak-Magyarországon. A fenti négy levél V. László intézkedéseiről szól, az Erzsébet-féle levélből azonban kiderül, hogy a Hunyadi-párt miképpen próbálta védeni érdekeit a Hunyadi László kivégzését követő polgárháborúban. Ez a levél sem ismeretlen a mai kutatás előtt: az új kronológiában is megtaláljuk.⁸⁶ Érdekes azonban, hogy egy 2008-as, Mátyás királyválasztásáról szóló tanulmányban Radu Lupescu Kaprinai alapján szól az epizódról.⁸⁷ A jezsuita történész tehát itt még a 21. században is hivatkozási alapként tűnik fel.

82 Teleki: *Hunyadiak kora*, XI. 521., 526., 535., 537.

83 Fraknói: *Mátyás király*, 46.

84 Kaprinai Jan Długoszra hivatkozik. Mivel az esemény más kútfőben is szerepel, sorolhatnánk az adatot az első négy táblázatba, ám Kaprinai annyi részlettel járul hozzá a békekötésről szerzett ismereteinkhez, hogy helyesebbnek láttam az 5. táblázatban elhelyezni.

85 *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája*, II. 485. Kaprinai is megkísérelte megállapítani a békekötés dátumát, szerinte ez június végén vagy július elején ment végbe. Itt tehát tévedett. Hung. Dipl. 209.

86 *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája*, II. 484.

87 Radu Lupescu: Mátyás királyválasztása és koronázása. In: *Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458-1490*. Szerk. Farbak Péter et al. Bp., 2008. [Kiállítási katalógus] 191.

Összegzés

Tanulmányomban először Kaprinai István 18. századi történetíró elődeit és kortársait, s e tudósok tudományos célkitűzéseit foglaltam össze. Ezt követően magát Kaprinai Istvánt szólaltattam meg. A *Hungaria diplomatica* két kötetének előszavai és a történész levelezései segítségével foglalkoztam Kaprinai elhivatottságával, elszánt forrásgyűjtő tevékenységével, a források közzétételére irányuló, a magyar történelem addigi forrásainak kritikáját is magában foglaló törekvéseivel, az általa összegyűjtött anyag sokféleségével, és a történész problémaközpontú, szigorú rendszerszemléletével is. Írásom lényegi részében Kaprinai István *Hungaria diplomatica* című művének azon részleteit vizsgáltam meg, amelyekben a jezsuita historikus levelek segítségével foglalt állást a 15. századi eseménytörténet témájában. Az adatokat öt táblázatban szemléltettem, a csoportokat a kronológiai rend alapján különítettem el. Az első négy táblázatban Kaprinai azon megállapításaival foglalkoztam, amelyekkel a szerző más források vonatkozó részleteihez szólt hozzá, az ötödikben pedig a csak Kaprinainál szereplő missziliseket, illetve a bennük található kronológiai jellegű információkat mutattam be.

Mint láthattuk, Kaprinai minden esetben saját megállapításaival egészítette ki az általa felhasznált magyarországi és külföldi, középkori, kora újkori és 18. századi kútfőket. Sok esetben a lemásolt és szöveghűen közölt misszilisek segítségével korrigálta más szerzők, elsősorban Thuróczy János és Antonio Bonfini – nem egyszer súlyos – hibáit. Arra is számos példát láthattunk, amikor – ugyancsak levelei alapján – különféle eltérő álláspontok között kísérelt meg dönteni. Előfordult az is, hogy kiegészítette forrásait, például az azokból hiányzó dátumokkal. Ennek során Kaprinai számos alkalommal elsőként határozta meg az események ma is elfogadott időpontjait, ami még akkor is elismerésre méltó, ha a későbbi történészek nem közvetlenül tőle vették át a szóban forgó információkat.

Kaprinai nem pusztán más források adataiból kiindulva foglalt állást kronológiai kérdésekben. Több példát láthattunk arra, amikor más kútfőkben nem szereplő adalékokkal egészítette ki a középkori magyar történelem eseménytörténetét. Az adatok és az ezeket tartalmazó levelek nemcsak azért értékesek, mert Kaprinai elődeinél nem találhatók meg, hanem azért is, mert mára olyannyira feledésbe merültek, hogy a legújabb vonatkozó szakirodalomból is hiányoznak. Igaz, az is előfordult, hogy az adatokat az újabb irodalom ismeri, és Kaprinaira hivatkoznak.

Kaprinai István eredményesen haladt előre a 18. századi történetírás által kitaposott úton, és sikerrel felelt meg a Kishevenes Hevenes Gábor, valamint Bél Mátyás felhívásaiban szereplő kívánalmaknak. Nagy elhivatottsággal és szorgalommal gyűjtötte a magyar történelem és más tudományterületek új forrásait, és közzétételüket is kulcsfontosságúnak tartotta. Leveleiből és előszavaiból kiderül kapcsolati hálója – vagy annak egy része –, kutatói profilja, egyes segéd tudományokban – genealógia, numizmatika, archontológia – való jártassága, illetve e területeken végzett kutatásai. Ezzel a korszak jellemzően sokoldalú, *eruditus* történésztípusát testesíti meg, aki tudóslevelezésével élénk szakmai eszmecserét folytat a kortárs kutatókkal, s műveit is a kortársak munkáira reflektálva, azokat tekintetbe véve jelenteti meg. Egyedi és újító módon az eseményeket problémaközpontú,

tematikus módon tárgyalta – ez a módszer szigorú rendszerező hajlamán alapult. A lemásolt misszilisek segítségével hozzájárult a magyar történelem kronológiai vázának felállításához, és sikeresen kijavította elődei, különösen Thuróczy János és Antonio Bonfini tévedéseit. Mindezzel komoly szerepet vállalt kritikai történetírásunk megszületésében.

Függelék

A Kaprinali által felhasznált misszilisek jegyzéke⁸⁸

I. Erzsébet királyné levele Lukova városának 1439. december 7-én, Budán, melyben tudatta Albert király halálát, hűségre intette, és minden újjítástól eltiltotta a várost addig, amíg a betegségből ki nem gyógyul, és Brnóban nem tanácskozik a Morva Őrgrófság rendjeivel.

Jelzet: MNL OL DF 213039.

II. Szilágyi Erzsébet levele Lőcse, Bártfa és Eperjes városának 1440. február 12-én, Komáromban, melyben megköszöni hűségüket, és arra buzdítja őket, hogy tartsanak ki hűségükben, valamint hogy városukat védjék meg az ellenségeiktől.

Jelzet: Azonosítatlan levél.

III. V. László levele Bártfa városának 1456. szeptember 14-én, Visegrádon, melyben megköszöni a városnak azt a segítséget, amelyet a bártfaiak nyújtottak Pálóczi László országbírónak a térségben pusztító csehekkel történő megegyezésben, és arra kéri őket, hogy továbbra is ügyeljenek a békére, valamint, ha szükséges, Pálóczival együtt lépjenek fel a csehekkel szemben.

Jelzet: MNL OL DF 213507.

IV. V. László király levele Jan Jiskrának 1456. november 14-én, Nándorfehérváron. A levélben említi, hogy korábban magához rendelte Jiskrát [valószínűleg, ahogyan Komorowsky Pétert is, Jiskrát is Futakon hívta magához] a török elleni védekezés céljából. Az uralkodó tájékoztatja Jiskrát egy Szegeden megrendezendő országgyűlésről, ahol a törökök, valamint a felső részeket pusztító rablók elleni védekezésről fognak tárgyalni. Az uralkodó ezért arra utasítja Jiskrát, hogy maradjon a felső részeken, gondoskodjon a latrok elleni védelemről, és álljon el az uralkodóhoz történő utazásától, azonban ha Jiskra mégis úgy dönt, maga is jelen lehet a gyűlésen, és akarata szerint tárgyalhat.

Jelzet: MNL OL DF 213616. [Másolat.]

⁸⁸ Az alábbiakban a vonatkozó oklevelek és misszilisek DL/DF számára hivatkozom, tehát a források lelőhelyei: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Diplomatikai Levéltár (= DL); MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény (=DF).

V. V. László király levele Kassa városának 1456. november 30-án, Temesváron, melyben megparancsolja, hogy a Johannes Thalafuztól átvett Jászó várát ne rombolják le, hanem tartsák őrizetük alatt.

Jelzet: MNL OL DF 270316.

VI. V. László levele Bártfa városának 1456. december 9-én, Csanádon, amelyben közli, hogy egy korábban, Futakon megírt levelében magához rendelte Komorowsky Pétert és annak csapatait. Közli továbbá a várossal, hogy a Péter által küldött csapatokat a továbbiakban magánál tartja, magát Pétert azonban a polgárok kérésére a térségben hagyja, a térség védelme céljából, és kéri tőlük, hogy tárgyaljanak Péterrel, és kössenek vele olyan egyezséget, hogy a vidéket biztosíthassa.

Jelzet: MNL OL DL 44812.

VII. Hunyadi László levele Bakus Pál tokaji várnagynak 1457. március 4-én, Budán, melyben – a bártfaiak panaszát meghallgatva – figyelmezteti őt, hogy a vámfizetés alól mentes bártfai polgároktól vámot szedni ne merészljen.

Jelzet: MNL OL DF 213644.

VIII. V. László levele Bártfa városának 1457. március 19-én, melyben megemlíti, hogy korábban meghagyta a bártfaiaknak, hogy azok küldjenek követeket a Szent György napján, Rákos mezején megtartandó országgyűlésre. A növekvő török fenyegetés, valamint a király megölésére irányuló kísérletek miatt azonban szükséges volt a gyűlés előrehozása virágvasárnap ünnepére [április 10-e], Pestre. Az uralkodó pedig azt kéri a bártfai polgároktól, hogy az előrehozott gyűlésre küldjenek négy vagy két megbízottat.

Jelzet: MNL OL DF 213646.

IX. Piccolomini levele Alfonz aragóniai és szicíliai királynak 1457. április 7-én, Rómában, melyben közli, hogy ugyanezen a napon [a levél keltének napján] levél érkezett Magyarországról a pápához, melyben tudatták a pápát arról, hogy Mohamed török szultán újra Nándorfehérvár ostromára készül. A pápa továbbá arról is értesült a levélből, hogy – nem tudni, mi okból, de valószínűleg Cillei Ulrik meggyilkolása miatt – letartóztatták a két Hunyadi fivért Budán, Vitéz Jánossal és másokkal együtt.

Kritikai kiadása: *Collected Letters of Enea Silvio Piccolomini. IX. Letters December 1456–1457 (nos. 686–911).* Ed., transl. Michael von Cotta-Schönberg. H. n., 2024. [Preliminary Version] 292–295.

X. Szilágyi Erzsébet oklevele 1457. április 14-én, Temesváron, melyben ő és Mihály egyezségre lép Szentmiklósi Pongrác lipiói ispánnal. Pongrácnak szeptember 1-ig visszaadják a tőle Hunyadi János által elvett várakat, és Zsolna városát is.

Jelzet: MNL OL DL 94486.

XI. V. László király levele Kassa városának 1457. április 21-én, Budán, melyben megparancsolja, hogy a város május 1-ig állítson elő harminckét, harcra alkalmas lovast és száz gyalogost, akik a felső részek főkapitányául kinevezett Jan Jiskrának fognak segítséget nyújtani abban, hogy az sikeresen elfojthassa a néhai Hunyadi László néhány családtagja által a Magyar Királyság különböző részeiben okozott zavargásokat.

Jelzet: MNL OL DF 270329.

XII. V. László levele Kassa városának 1457. augusztus 16-án, Bécsben, melyben megparancsolja, hogy nyújtsanak segítséget az egy korábbi levelében a felső részek főkapitányának kinevezett Jan Jiskrának a lázadók elleni küzdelemben.

Jelzet: MNL OL DF 270330.

XIII. A magyar előkelők levele Kassa városának 1457. december 1-én, Budán, melyben kijelentik, hogy korábban tájékoztatták a kassaiakat László király haláláról, most pedig országgyűlést hívnak össze 1458. január 1-ére, Pest városába, amelyre a kassai polgárok is kötelesek követeket küldeni.

Jelzet: MNL OL DF 270334.

XIV. Piccolomini levele 1457. december 20-án Johannes Rocthoz, Bécsben, melyben tudatja őt László haláláról.

Kritikai kiadása: *Collected Letters of Enea Silvio Piccolomini*, IX. 556–559.

XV. Keltezetlen levél, melyben egy László nevezetű személy értesíti a felső-magyarországi városokat arról, hogy – miként erről egy Balázs György nevű, Újlaki Miklóstól és Pálóczi Lászlótól érkező követ tudósított – László király, Szilágyi Erzsébet és Szilágyi Mihály, az ellenségeskedést félretéve békét kötöttek. A béke feltételei a következők voltak: 1. Erzsébet visszaadja a levélben felsorolt várakat a királynak. 2. Újlaki Miklós Mátyást Bécsből Esztergomba viszi, és ott – ameddig a fent említett várak visszaadásra nem kerülnek – az érsek és saját maga őrizetébe helyezi, majd pedig őt is, és a Hunyadiak pártján álló foglyokat is szabadon bocsátják. 3. Szentmiklósi Pongrác visszakapja Óvárt és Sztrencsént.

Jelzet: MNL OL DF 213675.

XVI. V. László király levele Bedegi Nyári Jánosnak 1457-ben, Budán, melyben a király Jánost az Albert király szolgálatában és később Nándorfehérvárnál tanúsított vitézségeért megerősíti nemesi szabadságaiban és birtokaiban, és neki új címet is adományoz.

Jelzet: MNL OL DL 73510.

XVII. Szilágyi Mihály levele Kassa városának, 1458. január 24-én, Pesten, melyben tudatja a kassaiakat Mátyás ugyanazon a napon, Pesten történt királlyá választásáról, és meghagyja nekik, hogy a levelet és a hírt vivő Balázs diák solymosi várnagyot jutalmazza meg.

Jelzet: MNL OL DF 270347.

XVIII. Jan Jiskra levele Bártfa városához 1458. február 3-án, Zólyomban, melyben Jiskra arról tudósítja a címzetteket, hogy követeit egy november 5-én, Strážnicében tartandó gyűlésre fogja küldeni, ahol a követek a Mátyást is magával hozó Podjebrád Györggyel és Szilágyi Mihállyal fognak tárgyalni.

Jelzet: MNL OL DF 213690.

XIX. Mátyás levele Bártfa városának 1458. február 16-án, Budán, melyben tudatja őket arról, hogy kiszabadult a fogságából, és felszólítja őket, hogy osztozzanak abban az örömben, amelyet az ország báróival és prelátusaival Budán maga is élvez, valamint kéri, hogy a hírt vivő Mutnoki Istvánt jutalmazzák meg.

Jelzet: MNL OL DF 213693.

XX. Beatrix levele Bártfa városának, 1490. április 17-én, Komáromban, melyben a királynő tájékoztatja a bártfaiakat Mátyás 1490. április 6-án bekövetkezett haláláról, valamint utasítja őket, hogy az új király választása céljából Rákos mezején, az egy hónappal később (május 17-én) megrendezendő gyűlésre három vagy négy küldöttel képviseltessék magukat.

Jelzet: MNL OL DF 215545.

1. táblázat. Kaprinai 1456-nál korábbi adatai

Oldalszám	Téma	Idézett források és a források adatai	Kaprinai által idézett levelek	Kaprinai következtetései
Hung. Dipl. 226. ¹	V. László születése	Bonfini, ² Balbín, ³ Pešina, ⁴ de Roo, ⁵ Henelius, ⁶ Piccolomini, ⁷ Ebendorfer, ⁸ Timon, ⁹ felirat a kassai Szent-Erzsébet templomban	1440. február 22. ¹⁰	Levelek, I–II. sz. helyes dátum: 1440. február 22.
Hung. Dipl. 8.	Mátyás születési éve	Heltai, ¹¹ Timon, ¹² Szörényi, ¹³ Bonfini, ¹⁴ Sambucus, ¹⁵ Baksai, ¹⁶ Ransanus ¹⁷	1443.	Levelek, XVII., XX. sz. helyes dátum: 1443.
		Piccolomini, ¹⁸ Bonfini, ¹⁹ Pistorius, ²⁰ Mosóczy ²¹	1440/1441.	

- 1 A Hung. Dipl. rövidítés a továbbiakban csak a mű első kötetét jelenti.
- 2 A Kaprinai által használt kiadás: Antonius Bonfinius: *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia. Francofurti*, 1581. 417. [Kritikai kiadása: Antonius de Bonfinis: *Rerum Ungaricarum decades*. [IV/2. Appendix, fontes, index.] (Ed. Margarita Kulcsár – Petrus Kulcsár.) Bp., 1976. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 1) III. 3.4.155.
- 3 Bohuslav Balbín: *Epitome Historica rerum Bohemicarum*. Praga, 1677. 502.
- 4 Tomáš Pešina: *Mars Moravicus. Sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia, turbae*. Praga, 1677. 617.
- 5 Gerardus de Roo: *Annales rerum belli dominique, ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus a Rudolpho I., usque ad Carolum V. gestarum*. Halae Magdeburgicae, 1709. 167.
- 6 Nicolaus Henelius: *Annales Silesiae ab origine gentis ad obitum usque D. Im. Rudolphi II.* In: *Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti*. I–III. Ed. Friedrich Wilhelm von Sommersberg. Lipsiae, 1729–1732. II. 197–484., itt: 338.
- 7 Aeneas Sylvius Piccolomini: *Historia Bohemica*. Helmstadii, 1699. 98. Kaprinai a Hung. Dipl. egyik lábjegyzetében a *Historia Bohemica* 1700-as, helmstadi kiadására hivatkozik, de valószínűleg ez alatt az 1699-es helmstadi kiadás értendő.
- 8 Thomas Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini*. I–III. Ed. Hieronymus Pez. Lipsiae–Regensburg, 1721–1745. II. 855., 857. [Kritikai kiadása: Thomas Ebendorfer: *Chronica Austriae*. [Hrsg. Alphons Lhotsky.] Berlin–Zürich, 1967. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series 13) 383.
- 9 Timon Sámuel: *Epitome chronologica rerum Hungaricarum*. Cassoviae, 1736. 62.
- 10 Bár egyik forrásban sem szerepel a február 22-i dátumon kívül más időpont, Kaprinai mégis szükségét érzi annak, hogy ezt az adatot oklevéllel támassza alá.
- 11 Heltai Gáspár: *Chronica az Magyaroknac dolgairól*. Colosvarot, 1575. 83.
- 12 Timon: *Epitome*, 64.
- 13 Kaprinai itt Szörényi Sándor egy kéziratossá várt művére hivatkozik, ám ennél pontosabban nem nevezi meg azt.
- 14 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 650.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, IV/1. 4.8.201.
- 15 Kaprinai itt a Petrus Ransanus *Epitome rerum Hungaricarum* című művéhez tartozó függelék (appendix) szerzőjeként említi Sambucus [Zsámboky] Jánost, akinek a vonatkozó adatát Ransanus 1746. évi, budai kiadásából idézi. Petrus Ransanus: *Epitome rerum Hungaricarum velut per indices descripta*. Budae, 1746. 267. Kaprinai itt azt is megemlíti, hogy Zsámboky másutt, a Bonfini művéhez írt függelékében ellentmond

- magának, utóbbiban ugyanis az olvasható, hogy Mátyás 49 évesen halt meg. Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 734. (Nem mellesleg Zsámboky gondoskodott az 1581-es Bonfini-kiadásról.)
- 16 Baksay *Chronologia de regibus Hungariae* című munkájáról van szó, amely Bonfini függelékéként jelent meg az 1581-es Bonfini-kiadásban. Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 930. A Baksay-féle mű önállóan is megjelent, lásd Baksay Ábrahám: *Chronologia de regibus Hungariae*. Cracoviae, 1567.
- 17 Ransanus: *Epitome*, 1746. Index 229. [Modern kiadása: Petrus Ransanus: *Epithoma rerum Hungaricarum*. (Ed. Petrus Kulcsár.) Bp., 1977. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series Nova 2) 164.]
- 18 Kaprinai Piccolomini *De Europa* című művére hivatkozik. Aeneas Sylvius Piccolomini: *Opera geographica et historica*. Helmstadii, 1699. 225. [Kritikai kiadása: *Enee Silvii Piccolominei postea Pii PP. II. De Europa*. Ed. Adrianus van Heck. Città del Vaticano, 2001. 52.]
- 19 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 504.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.8.389. Ahogy arra Kaprinai rámutat, Bonfini saját, korábban említett álláspontjának mond ellent, ezúttal ugyanis szerinte Mátyást 17 évesen választották királlyá, aki ez alapján 1440-ben született (volna).
- 20 Kaprinai Johann Pistorius *Genealogia regum Hungariae* című, egyelőre azonosítatlan művének adatára hivatkozik, amely a Johann Georg Schwandtner által kiadott *Scriptores rerum Hungaricarum* I. kötetében, a 771. oldalon található. [Kaprinainál itt ez olvasható: „apud Schwantner Tomo I. pag. 771.”] Kaprinai másutt a *Scriptores* 1735-ös lipcsei kiadására hivatkozik, tehát feltehetően itt is erre utal.
- 21 Kaprinai vélhetően Mosóczy Zakariás *Decreta, constitutiones et articuli incliti regni Hungariae* [Tyrnaviae, 1584.] művére utal, amelyben (miként azt maga Kaprinai is írja) a törvények előtt királyok életrajzai olvashatóak. Kaprinai ezúttal pontos oldalszámot nem ad meg.

2. táblázat. Kaprinai 1456. évi adatai

Oldalszám	Téma	Idézett források és a források adatai		Kaprinai által idézett levelek	Kaprinai következtetései
Hung. Dipl. 96., 124.	Hunyadi János halála	Bonfini ²²	szeptember 10.	Levelek, III. sz.	helyes dátum: 1456. augusztus 11.
		Kapisztrán levele a pápának ²³ Tagliacozzo levele Marchiai Jakabnak ²⁴	augusztus 11.		
Hung. Dipl. 97.	V. László Magyarországra jövetele és útvonala	Bohuslav Balbín ²⁵	szeptember 29., Prága	Levelek, III. sz.	Balbín adata hamis László Visegrádot is érintette
		Pray ²⁶	elindulás: augusztus 26.		
		Tagliacozzo ²⁷	október 23-a előtt, Magyarországon		
Hung. Dipl. 121.	A Cillei-gyilkosság éve	Thuróczy, ²⁸ Bonfini, Ransanus ²⁹	1457.	Levelek, VI. sz.	helyes dátum: 1456.
		Timon ³⁰	1456.		
Hung. Dipl. 110.; 132.	V. László útvonala a gyilkosság után	Piccolomini, ³¹ Pray ³²	Hunyadra ment	Levelek, IV–VI. sz.	november 14., Nándorfehérvár november 30., Visegrád december 9., Csanád

22 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 494.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.8.172.

23 Kapisztrán János levele III. Callixtusnak. 1456. augusztus 17. Kaprinai a levelet Odorico Raynaldi olasz történétírótól idézi. Odoricus Raynaldus: *Annales ecclesiastici*. XVIII. Coloniae Agrippinae, 1693. 475. Num. 52.

24 Giovanni da Tagliacozzo levele Marchiai Jakabnak. 1457. február 2. Kaprinai a levelet Odorico Raynaldi olasz történétírótól idézi. Raynaldus: *Annales ecclesiastici*, XVIII. 479. Num. 63.

25 Balbín: *Epitome*, 510.

26 Pray György: *Annales regum Hungariae. Ab anno Christi CMXCVII. ad annum MDLXIV.* I–V. Vindobonae, 1763–1770. III. 187.

27 A szöveg alapján nem egyértelmű, hogy Kaprinai itt úgyszintén az 1457. február 2-ai levélre utal-e. Az bizonyos, hogy Odoricus Raynaldus *Annales ecclesiastici* című művének más szöveg helyét adja meg, mint az előző levélnél. Raynaldus: *Annales ecclesiastici*, XVIII. 478. Num. 59.

28 Johannes de Thuróczy: *Chronica Hungarorum*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum*. Ed. Johann Georg Schwandner. Lipsiae, 1746. 276. [Modern kiadása: Johannes de Thuroczy: *Chronica Hungarorum*. I. Textus. Ed. Elisabeth Galántai – Julius Kristó. Bp., 1985. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 7) 274.

29 Ransanus: *Epitome*, 211.; Ransanus: *Epithoma*, 156. A krónikások nem pusztán magát a Cillei-gyilkosságot helyezik 1457-re, hanem az azt megelőző eseményeket is, így V. László Magyarországra jövetelének állomásait, azaz az uralkodó Budára, Futakra, majd Nándorfehérvárra érkezését.

30 Timon: *Epitome*, 67.

31 Piccolomini: *Historia Bohemica*, 120.; Aeneas Sylvius Piccolomini: *Historia rerum Friderici III. Imperatoris*. In: *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*. I–II. Ed. Adamus Franciscus Kollar. Vindobonae, 1761–1762. II. 464.

32 Pray: *Annales*, III. 132.

3. táblázat. Kaprinai 1457. évi adatai

Oldalszám	Téma	Idézett források és a források adatai		Kaprinai által idézett levelek	Kaprinai következtetései
Hung. Dipl. 151.	Hunyadi László kivégzésének éve	Thuróczy, ³³ Bonfini, ³⁴ Schickfuß ³⁵	1458.	Levelek, IX., XI. sz.	helyes dátum: 1457.
		Thaumantius ³⁶	1467.		
		Han, ³⁷ Balbín, ³⁸	1456.		
		Schönleben ³⁹	1456. vagy 1457.		
		Ebendorfer, ⁴⁰ Pešina, ⁴¹ de Roo, ⁴² Boxhorn, ⁴³ Baksay, ⁴⁴ Curaeus, ⁴⁵ Odericus Raynaldus, ⁴⁶ Timon ⁴⁷	1457.		
Hung. Dipl. 155.	A kivégzés hónapja	von Birken, ⁴⁸ Han, ⁴⁹	november 23.	Levelek, VII., IX., XI. sz.	helyes dátum: március
		Ebendorfer, ⁵⁰ Bonfini, ⁵¹ Thuróczy, ⁵² de Roo, ⁵³ Pešina ⁵⁴	március		
Hung. Dipl. 158.	A kivégzés napja	Ebendorfer ⁵⁵	március 10.	Levelek, VIII–IX. sz.	március 19-éig lezajlott a kivégzés
		Bonfini ⁵⁶	március 17.		
		de Roo ⁵⁷	március 21.		
		Thuróczy, ⁵⁸ Pešina ⁵⁹	március 23.		
		Névtelen osztrák krónika (Pray) ⁶⁰	március 16.		
Hung. Dipl. 212.	V. László halálának éve	Thuróczi, ⁶¹ Bonfini, ⁶² Ransanus, ⁶³ Dubravius, ⁶⁴ de Roo, ⁶⁵	1458.	Levelek, XIII., XIV., XVI.	helyes dátum: 1457.
		A Budai krónika névtelen szerkesztője, ⁶⁶ Ebendorfer, ⁶⁷ Balbín, ⁶⁸ Pešina, ⁶⁹ Rositz, ⁷⁰ Henelius, ⁷¹ Timon ⁷²	1457.		
Hung. Dipl. 219.	V. László halálának napja	de Roo ⁷³	november 13.	Levelek, XIV.	helyes dátum: november 23.
		Calvisius, ⁷⁴ Cuspinianus, ⁷⁵ Schmidius, ⁷⁶ Eber ⁷⁷	november 21.		
		Petavius, ⁷⁸ Balbín, ⁷⁹ Ritterhusius, ⁸⁰ Riciolius ⁸¹	november 22.		

Oldalszám	Téma	Idézett források és a források adatai	Kaprinai által idézett levelek	Kaprinai következtetései
		Ebendorfer, ⁸² Pešina, ⁸³ Rositz, ⁸⁴ Henelius ⁸⁵ Timon ⁸⁶	november 23. ⁸⁷	

- 33 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 276.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 274.
- 34 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 494.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.8.171.
- 35 Jakob Schickfuß: *New vermehrete Schlesische Chronica vnnnd Landes Beschreibung*. Jehna [Breslau], 1622. 118.
- 36 Stephanus Thaumantius: *Der Neu-aufgegangene Glücks- und Majestät-Stern deß Königreichs Ungarn*. Nürnberg, 1688. 15. Ahogy arra Kaprinai rámutat, ez az évszám valószínűleg nyomdai hiba (ötös helyett hatos került a szövegbe).
- 37 Paul Conrad Balthasar Han: *Alt und Neu Pannonia, Oder Kurz-verfaßte Beschreibung des uralten edlen Königreichs Hungarn*. Nürnberg, 1686. 190.
- 38 Balbín: *Epitome*, 510.
- 39 Johann Ludwig Schönleben: *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae Domus Habsburgo-Austriacae*. Labaci, 1680. 303.
- 40 Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores*, 882.; Ebendorfer: *Chronica Austriae*, 437.
- 41 Pešina: *Mars Moravicus*, 679.
- 42 Roo: *Annales*, 207.
- 43 Marcus Zuerius Boxhorn: *Historia universalis sacra et profana*. Francof. et Lipsiae, 1675. 1013. Kaprinai nem ad meg hivatkozást Boxhorniushoz, így nem tudjuk, melyik műre, kiadásra gondolt, és az adat pontos oldalszámát sem szerepelteti. Az itt feltüntetett műről tehát nem állítható biztosan, hogy Kaprinai ezt használta. Az bizonyos, hogy a szóban forgó adat ebben a műben (és a feltüntetett oldalon) megtalálható.
- 44 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 923.
- 45 Kaprinai Joachim Curaeus *Gentis Silesiae annales* című művére gondolt, e mű 156. oldalán szerepel a szóban forgó esemény. Egyelőre azonosítatlan az ugyanitt szereplő „Ludovicus König” utalás.
- 46 Raynaldus: *Annales ecclesiastici*, XVIII. 484. Num. 4.
- 47 Timon: *Epitome*, 67.
- 48 Sigmund von Birken: *Spiegel der Ehren des höchstlöblichsten Kayser- und Königlichen Erzhauses Oesterreich*. Nürnberg, 1668. 634.
- 49 Han: *Alt und Neu Pannonia*, 190.
- 50 Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores*, 882.; Ebendorfer: *Chronica Austriae*, 438.
- 51 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 498.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.8.249.
- 52 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 276.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 274.
- 53 Roo: *Annales*, 207.
- 54 Pešina: *Mars Moravicus*, 679.
- 55 Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores*, 882.; Ebendorfer: *Chronica Austriae*, 438.
- 56 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 498.; Antonius de Bonfinis. III. 3.8.249.
- 57 Roo: *Annales*, 207.
- 58 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 279.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 277.
- 59 Pešina: *Mars Moravicus*, 679.
- 60 Itt Kaprinai a Pray György által felhasznált, egy névtelen szerző által írt *Chronicon Austriacum* című műre utal, ami az 1454 és 1467 közötti periódus történetét beszélte el. Pray: *Annales*, III. 193. [A névtelen krónika modern kiadása és a vonatkozó oldalszám: *Die Österreichische Chronik der Jahre 1454–1467. Edition, Übersetzung, Kommentar*. Hrsg. Alexander Hödlmoser et al. Wien, 2023. 28–31.
- 61 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 282.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 280.
- 62 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 501.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.8.325.
- 63 Ransanus: *Epitome*, 218.; Ransanus: *Epithoma*, 160.
- 64 Jan Dubravius: *Historia bohemica*. Francofurti, 1687. 762. [Kaprinai Dubravius művét 1686-os nyomtatási dátummal tünteti fel.]
- 65 Roo: *Annales*, 211.

- 66 Kaprinai ennél pontosabban nem adja meg a mű adatait, amelynek 133. oldalán olvasható a szóban forgó részlet. Vélhetően az 1473-ban, Budán, Hess András által kiadott *Chronica Hungarorum*ot idézi.
- 67 Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores*, 885.; Ebendorfer: *Chronica Austriae*, 443.
- 68 Balbín: *Epitome*, 510.
- 69 Pešina: *Mars Moravicus*, 681.
- 70 Sigismund Rositz: *Chronica et numerus episcoporum Wratislaviensium*. In: *Silesiacarum rerum scriptores*, I. 89.
- 71 Henelius: *Annales Silesiae*, 335.
- 72 Timon: *Epitome*, 67.
- 73 Roo: *Annales*, 211.
- 74 Sethus Calvisius: *Chronologia, ex autoritate potissimum sacrae scripturae, et historicorum fide dignissimorum*. Lipsiae, 1605. 1116.
- 75 Az „in Alberto II” megnevezésből nem derül ki, hogy Kaprinai Cuspinianus melyik művére utal. Cuspinianus *De caesaribus atque imperatoribus Romanis* című művében olvasható László halálának dátuma, és ennek 1601-es kiadásában pontosan azon az oldalon esik szó László haláláról, amelyet Kaprinai is hivatkozik. Minden bizonnyal erre a műre utalt tehát Kaprinai. Lásd Johannes Cuspinianus: *De caesaribus atque imperatoribus Romanis*. Francofurti, 1601. 404.
- 76 Kaprinai „Diario” néven említi Schmidius [véltetően Erasmus Schmidius] művét, ezt egyelőre nem sikerült azonosítanom.
- 77 Paul Eber: *Calendarium historicum, das ist ein allgemein Calender*. Witteberg, 1582. 463.
- 78 Kaprinai nem hivatkozta Petavius *Rationarium temporum* című művét, csak a főszövegben említi, oldalszámot nem ad meg (még az sem biztos, hogy erre a műre gondolt). A műnek több kiadása ismert, így nem tudhatjuk, Kaprinai melyiket használta. Az alábbi kiadást és oldalszámot tehát csak irányadónak tüntetem fel. Dionysius Petavius: *Rationalium temporum*. Coloniae, 1720. 559.
- 79 Balbín: *Epitome*, 510.
- 80 Kaprinai itt sem tünteti fel, hogy a szerző melyik művére gondolt. A legvalószínűbben Nicolaus Ritterhusius *Genealogia regum, ducum, comitum* című munkájára utalhatott. Ebben többször is szerepel László halála. Nicolaus Ritterhusius: *Genealogia regum, ducum, comitum*. Tubingae, 1664. [A műnek más kiadásai is ismertek.]
- 81 Giovanni Baptista Ricciolio: *Chronologia reformata tomus secundus*. Bononiae, 1699. 187.
- 82 Ebendorfer: *Chronicon Austriae*. In: *Scriptores*, 885.; Ebendorfer: *Chronica Austriae*, 443.
- 83 Pešina: *Mars Moravicus*, 681.
- 84 Rositz: *Chronica*, 89.
- 85 Henelius: *Annales Silesiae*, 335.
- 86 Timon: *Epitome*, 67.
- 87 Kaprinai szót ejt Piccolomini *Historia Bohemica*jának egy homályos értelmű szöveghelyéről is, amelyből nem dönthető el egyértelműen, hogy mikor halt meg László: a részlet alapján november 23. és november 24. is lehetséges. Piccolomini: *Historia Bohemica*, 124.

4. táblázat. Kaprinai 1458. évi adatai

Oldalszám	Téma	Idézett források és a források adatai		Kaprinai által idézett levelek	Kaprinai véleménye
Hung. Dipl. 317.	A Mátyást megválasztó gyűlés dátuma	Pray ⁸⁸	a gyűlés tervezett időpontja: 1458. január 1.	Levelek, XIII., XVII. sz.	helyes dátum: 1458. január 1-től január 24-ig
		Bonfini ⁸⁹	nem előbb, mint 1458. február 10-e		
		Timon ⁹⁰	nem előbb, mint 1458. február 10. 1458. január 24.		
Hung. Dipl. 329.	A megválasztás éve	de Roo ⁹¹	1459.	Levelek, XVII–XVIII. sz.	helyes dátum: 1458.
		Thuróczy, ⁹² Szilágyi Mihály dekrétuma, ⁹³ Más szerzők ⁹⁴	1458.		
		Névtelen szerző: Chronologia, ⁹⁵	1457.		
Hung. Dipl. 331.	A megválasztás napja	Bucholcerus, ⁹⁶ Han, ⁹⁷ Gualterus, ⁹⁸ Reusnerus, ⁹⁹ Crusius, ¹⁰⁰ Calvisius, ¹⁰¹ Pešina, ¹⁰²	január 22.	Levelek, XVII.	helyes dátum: január 24.
		Bonfini ¹⁰³	1458. február (nem előbb, mint február 10.) ¹⁰⁴		
		Timon, ¹⁰⁵ Piccolomini ¹⁰⁶	január 24.		
Hung. Dipl. 426.	Cseh–magyar tárgyalások Strážnice városában Mátyás átadásáról	Bonfini ¹⁰⁷		Levelek, XVIII. sz.	az esemény dátuma: február 5.
Hung. Dipl. 454.	Mátyás visszanyeri a szabadságát	Thuróczy ¹⁰⁸	tavaszeleje	Levelek, XIX. sz.	helyes dátum: február 9.
		Bonfini ¹⁰⁹	tél vége, kevéssel húsvét előtt		
		Henelius ¹¹⁰	február 8.		
		Pešina ¹¹¹	február 9.		

- 88 Pray: *Annales*, III. 212.
 89 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 506.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.9.27.
 90 Timon: *Epitome*, 68.
 91 Roo: *Annales*, 215.
 92 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 283.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 282.
 93 Kaprinai itt Szilágyi Mihály 1458. január 24-i kormányzói dekrétumára hivatkozik. A Kaprinai által használt kiadás: *Corpus iuris Hungarici seu decretum generale inclyti regni Hungariae*. I. Tyrnaviae, 1751. 213. [Modern kiadás: *Decreta Regni Hungariae/Gesetzte und Verordnungen Ungarns*. I–II. Ed. Franciscus Döry et al. Bp., 1976–1989. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 11, 19) II. 81–87.
 94 Kaprinai nem nevezi meg ezeket pontosan.
 95 Kaprinai ezt a forrást az alábbi módon nevezi meg: *Chronologia Ms. Chrono-Gamo-logice deducta Regum Hungariae*. Kaprinai szerint ebben a forrásban több szerző véleménye is olvasható, akik hibásan helyezték 1457-re Mátyás megválasztását. Ezek a szerzők: Matthias Palmerius, Paulus Lang, Piccolomini. Ahogy az a Hung. Dipl. más szöveghelyéből kiderül, ezt a munkát Kaprinai a Hevenes-i-gyűjteményben találta. Lásd Hung. Dipl. 15. A szövegre sikerült rábukkanom a Kaprinai-gyűjteményben a B/85-ös jelzet alatt.
 96 Abraham Buchholzer: *Index chronologicus monstrans annorum seriem*. Francofurti, 1612. 422. Kaprinai rámutat arra, hogy a műben egy oldallal később a január 24-i dátum is felmerül. Lásd uo. 423.
 97 Han: *Alt und Neu Pannonia*, 192.
 98 Azonosítatlan mű, ezt a szerzőt korábban Kaprinai (lásd Hung. Dipl. 15.) a már említett, a Hevenes-i-gyűjteményben talált névtelen *Chronologiában* szereplő szerzőnek mondja.
 99 Erről a szerzőről, illetve műről is ugyanaz mondható el, mint az előző lábjegyzetben szereplő Gualterusról.
 100 Martin Crusius: *Annalium suevicorum Dodecas tertia*. Francoforti, 1596. 402.
 101 Calvisius: *Chronologia*, 1116.
 102 Pešina: *Mars Moravicus*, 687.
 103 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 506.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.9.27.
 104 Lásd 3. táblázat.
 105 Timon: *Epitome*, 68.
 106 Kaprinai Piccolomini *De Europa* című művére hivatkozik. Piccolomini: *Opera*, 225.; *Enee Silvii Piccolominei*, 52.
 107 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 511.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.9.117.
 108 Thuróc: *Chronica Hungarorum*, 286.; Thurocz: *Chronica Hungarorum*, I. 285.
 109 Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 510.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.9.108. Kaprinai rámutat arra, hogy Bonfini egy másik szöveghelyen, ellentmondva magának, hibás dátumot adott meg („paullo ante Calendas Majas circiter sacrophaga festa”). Lásd ezt Bonfini: *Rerum Ungaricarum*, 512.; Bonfinis: *Rerum Ungaricarum*, III. 3.9.150.
 110 Henelius: *Annales Silesiae*, 338.
 111 Pešina: *Mars Moravicus*, 691.

5. táblázat. Kizárólag Kaprinai másolataiban ránk maradt levelek

Oldalszám	Kaprinai levelei	Téma
Hung. Dipl. 201.	Levelek, VIII. sz.	V. László március 19-én egy korábban április 24-re, Rákos mezejére összehívott gyűlést április 10-re hoz előre
Hung. Dipl. 197.	Levelek, X. sz.	Szilágyi Erzsébet szerződést köt Szentmiklósi Pongráccal 1457. április 14-én
Hung. Dipl. 204.	Levelek, XI. sz.	V. László április 21-én megparancsolja Kassa városának, hogy nyújtson katonai segítséget Jan Jiskrának
Hung. Dipl. 207.	Levelek, XV. sz.	V. László békekötése 1457-ben Szilágyi Mihállyal és Szilágyi Erzsébettel, és a béke feltételei
Hung. Dipl. 210.	Levelek, XII. sz.	László augusztus 16-án megparancsolja Kassa városának, hogy nyújtson katonai segítséget Jan Jiskrának

